

İntihal | Plagiarism: Bu makale, en az iki hakem tarafından incelendi ve intihal içermediği teyit edildi.
| This article has been reviewed by at least two referees and scanned via a plagiarism software.

İDARE HUKUKUNDA GEREKÇE İLKESİ VE SAĞLADIĞI HUKUKİ KORUMA

THE PRINCIPLE OF JUSTIFICATION IN ADMINISTRATIVE LAW AND THE
LEGAL PROTECTION IT PROVIDES

Dr. Öğr. Üyesi Ayşe Almila Tanrıverdi*

ÖZ

Gerekçe ilkesi idari işlem açısından oldukça önemlidir. Bu önem, öncelikle hukuk devleti ilkesi ile gerekçe ilkesinin yakın ilişkisinden kaynaklanır. Gerekçe ilkesi, idare ve birey arasındaki ilişkiye de yön veren bir unsurdur. Gerekçe ilkesi, idareyi hukuk devletine yaklaştırarak bireyi idarenin karşısında tebaa olmaktan çıkarır. Sadece bu sonuç bile gerekçe ilkesini diğer idari usul ilkelerinin arasında farklı bir yere taşır. Bu noktada gerekçe ilkesinin yasal bir düzenlemesinin olup olmaması sorunu karşımıza çıkar. Türk idare hukukunda idari usule ilişkin genel ya da özel bir yasal düzenleme bulunmamaktadır. Esasen bir yasal düzenleme ihtiyacı olmaksızın 1982 Anayasasının 2. maddesinde yer alan hukuk devleti ilkesi gerekçe ilkesinin yasal dayanağı olarak kabul edilebilir. Gerekçe ilkesi hukuk devleti ilkesinin bir sonucu ve gereği olduğu düşünüldüğünde aslında bu sonuç kaçınılmaz olacaktır. Diğer taraftan gerekçe ilkesinin idarenin takdir yetkisini sınırlandırması gibi bir sonucu da bulunmaktadır ki bu da yine hukuk devleti ilkesi ile ilişkili ve hukuk devleti ilkesinin bir sonucudur.

Anahtar Kelimeler: Hukuk Devleti, İdari İşlem, Gerekçe İlkesi, Gerekçe Yükümlülüğü.

* Gaziantep Üniversitesi Hukuk Fakültesi İdare Hukuku Ana Bilim Dalı.
0000-0002-5215-1527 almila@gantep.edu.tr

Bu eser Creative Commons Alıntı-Gayri Ticari-Türetilmez 4.0 Uluslararası Lisansı ile lisanslanmıştır.
This work is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives 4.0 International License.

ABSTRACT

The principle of justification is very important in terms of administrative action. This importance arises primarily from the close relationship between the rule of law principle and the principle of justification. The principle of justification is also an element that directs the relationship between the administration and the individual. The principle of justification brings the administration closer to the rule of law and removes the individual from being a subject before the administration. Even this result alone carries the principle of reason to a different place among other principles of administrative procedure. At this point, the question of whether there is a legal regulation of the principle of justification arises. There is no general or specific legal regulation on administrative procedure in Turkish administrative law. Essentially, without the need for a legal regulation, the rule of law principle in Article 2 of the 1982 Constitution can be accepted as the legal basis of the principle of justification. Considering that the principle of justification is a result and necessity of the rule of law, this result will actually be inevitable. On the other hand, the principle of justification has a consequence of limiting the discretion of the administration, which is also related to the rule of law and a result of the rule of law.

Keywords: State of Law, Administrative Action, Principle of Justification, Obligation of Justification.

GİRİŞ

İdari işlemler bir sebebe dayanarak düzenlenir. İdari işlemin gerekçesi ise idari işlemin sebebinin metinde gösterilmesidir. Her idari işlemin sebebi olmakla birlikte her idari işleminde gerekçe gösterilmemektedir. Tam da bu nedenle, özellikle bireyin temel hak ve özgürlüğünü etkileyen, idarenin bireyin talebini reddettiği işlemlerde gerekçe gösterilmesi önem arz etmektedir.

Gerekçenin idari işlemde gösterilmesi, her şeyden önce birey için manevi tatmin sağlayacaktır. İdarenin birey üzerindeki etkisi ve aralarındaki eşitsizlik hâli göz önüne alındığında bireyin idarenin işleminin gerekçesini öğrenmesi son derece önemlidir. İdare, aslında işlemin gerekçesini açıklayarak bireye saygı duyduğunu da göstermektedir. Dolayısıyla bu tutum, bireyi hukuk devleti ilkesine yakışan bir seviyeye de çekmiş olacaktır. Aynı zamanda idare, bu tutumuyla hesap verebilen, işlemin gerekçelerini yapılış nedenlerini, neden başka bir işlem yapmadığını açıklayan bir konumunda olacaktır. Bu da özellikle idare üzerinde doğuracağı sonuçlar bakımından son derece önemlidir. İdare bu tutumuyla “sınırlandırılmayı” kabul etmiş olacaktır. Aynı zamanda, keyfi ya da belirsiz gerekçelerle işlem yapmadığını gerekçe yazarak ilan etmiş olacaktır.

Gerekçe ilkesi, bir hak olarak düşünüldüğünde hakkın tanınmasını sağlayacak en temel düzenleme hukuk devleti ilkesi olacaktır. Aynı zamanda gerekçe yükümlülüğünün başta temel hak ve özgürlükleri koruma noktası olmak üzere hukuk devleti bağlamında doğuracağı sonuçlar da vardır.

Bu çalışma, gerekçe ilkesinin bir hak olduğu vurgusuyla, gerekçe ve sebep ilişkisini, idare birey arasındaki ilişkinin gerekçe yükümlülüğünden nasıl etkilendiğini, ülke uygulamalarında gerekçe yükümlülüğünün düzenlenme biçimini, Danıştay kararlarında ilkeye nasıl yer verildiğini incelemektedir. Ayrıca Anayasa Mahkemesi kararlarında gerekçeli karar hakkını inceleyerek Anayasa Mahkemesinin gerekçeli karar hakkına ilişkin tutumunun gerekçeli işlem hakkında uygulanıp uygulanmayacağını değerlendirmektedir.

I. GEREKÇE İLKESİ VE HUKUK DEVLETİ

Hukuk devleti, *“insan haklarına saygı gösteren, bu hak ve özgürlükleri koruyup güçlendiren, her eylem ve işlemi hukuka uygun olan, her alanda adaetli bir hukuk düzeni kurup bunu geliştirerek sürdüren, Anayasa’ya aykırı durum ve tutumlardan kaçınan, hukuku tüm devlet organlarına egemen kılan, Anayasa ve hukukun üstün kurallarıyla kendini bağlı sayıp yargı denetimine açık olan, yasaların üstünde yasa koyucunun da bozamayacağı temel hukuk ilkeleri ve Anayasa’nın bulunduğu bilincinden uzaklaştığında niteliğinin geçersiz kalacağını bilen devlet”* olarak tanımlanmaktadır¹. Hukuk devletine getirilen bu tanımdan da anlaşılacağı üzere idarenin işlemleri ile hukuk devleti arasında hukukun tüm devlet organlarına egemen kılınması, hukuk kurallarıyla bağlı kalınıp yargı denetimine açık olunması, her şeyin üstünde

¹ Ramazan Yıldırım. *İdare Hukuku Kavramları Sözlüğü*, Konya: Mimoza Yayınları, 2006, s. 204.

temel hukuk ilkelerinin bulunması gibi bağlar bulunmaktadır². Bu bağlar da idarenin, işlem ve eylemlerin de hukuka uygun davranması sonucunu doğurmakta, İdare hukuk devleti ilkesine uygun olarak hareket ettiğinde idari işlemlerin düzenlenme biçimi de bu durumdan etkilenmektedir.

İdare, işlemlerini beş temel unsurun varlığına göre düzenler. Bunlar; yetki, şekil, sebep, konu ve amaç unsurlarıdır. İdari işlemlerin düzenlenmesinde hukuka uygunluk şartı, bu beş unsurla ifade edilmektedir. Ancak hukuk devleti ilkesinin sonucu olarak ortaya çıkan başka ilkeler de vardır. Gerekçe yükümlülüğü de bunlardan biridir. İdarenin işlemlerinde gerekçe gösterme yükümlülüğü hukuk devletinin temel taşları arasında görülmektedir³. Gerekçe ilkesi, hukuka uygun kararların düzenlenmesini ve kararın adil ve doğru olmasını amaçlamaktadır⁴. İdare, gerekçe ilkesiyle hukuk devletine uygun davranmaya zorlanmaktadır⁵. Esasen hukuk devleti ilkesi, gerekçe yükümlülüğünün temel dayanağıdır⁶. 1982 Anayasasının 2. maddesinde belirtilen hukuk devleti ilkesi, bilgi edinme, dinlenme hakları ve diğer idari usul ilkeleri ve dava hakkı, savunma hakkı gibi haklarla doğrudan ilgili olan gerekçe ilkesinin yasal dayanağı olarak kabulü gerekir⁷.

İdarenin aldığı kararlarda gerekçe göstermesinin bazı olumlu sonuçları olacaktır. İdari işlemlerde gerekçe gösterilmesi hem bireye hukuk güvenliği sağlayacak hem de idareye aldığı kararları hukuka uygun olarak tesis etmesi imkânını getirdiğinden idarenin sorumluluktan kurtulmasını sağlayacaktır⁸. İdarenin işleyişinin belirli usul kurallarına bağlanması gerekliliği, bireylerin hukuki güvenliğinin sağlanması içindir⁹. Gerekçe yükümlülüğü, idarenin kendi kendini denetleyerek hukuka aykırı davranmaktan kaçınmasını sağlayan idareyi doğru karara götüren bir araçtır¹⁰. Gerekçe belirtme yükümlülüğü aynı zamanda idareyi tutarlı ve rasyonel bir idare modeline dönüştürmesi bakımından da önemlidir¹¹.

Gerekçelenmemiş idari işlem olgusunun dayanağı, feodal sistemin vazgeçilmez unsurları olan ve idare ile yönetilen kavramlarını tanımlayan kral-tebaa ilişkisi, diğer bir ifade ile geleneksel yapı olarak görülmektedir¹². Bu yapının da bireye tanınacak hak ve özgürlükler olmak üzere belirli yollarla değişeceği düşünülmektedir. Örneğin; bilgi edinme hak ve özgürlüğü,

² Bkz. Ramazan Çağlayan. *İdare Hukuku Dersleri*, Ankara: Adalet Yayınevi, 2019, s. 100 vd.

³ Sinan Seçkin. "Türk İdare Hukukunda İdari İşlemlerde Gerekçe İlkesi". Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, 2014, s. 63.

⁴ Erhan Tural. "İdari İşlemin Gerekçelenmesi". Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi, 2006, s. 64.

⁵ Seçkin, s. 62.

⁶ Bahtiyar Akyılmaz. *İdari İşlemlerde Gerekçe Yükümlülüğü*, A, Şeref Gözübüyük'e Armağan, Ankara: Turhan Kitabevi, 2005, s. 21.

⁷ Akyılmaz, Gerekçe, s. 35.

⁸ Zehra Odyakmaz. "Hazırlanmakta Olan İdari Usul Kanunu Açısından Demokratikleşme Sürecinde Şeffaflaşma ve Bireye Tanınan Haklar", *Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 1/2 (1999), s. 13.

⁹ Mehpere Çaptuğ. "İdari Usul Hukukunda Hukuki Güvenlik İlkesi", Yayımlanmamış Doktora Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi, 2020, s. 234.

¹⁰ Şeref Gözübüyük ve Turgut Tan, *İdare Hukuku Genel Esaslar Cilt I*, Ankara: Turhan Kitabevi, 2014, s. 480

¹¹ Cemil Kaya. Fransız Hukukunda Vize Reddi, Gerekçe Yükümlülüğü ve Conseil d'Etat Denetimi", *Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 2001, 9/3-4 (2001), s. 110.

¹² Cemil Kaya. "İngiliz İdare Hukukunda Gerekçe Belirtme Yükümlülüğü İlkesi", in *A. Şeref Gözübüyük'e Armağan*, Turhan Kitabevi 2005, s. 216.

yönetimde açıklığı sağlayan, bireyleri tebaa durumundan çıkarıp, sunulan kamu hizmetlerinden yararlanan statüsüne yükselten, gün ışığında yönetim ya da yönetimde demokrasinin en önemli unsurlarından birisidir¹³. Dolayısıyla idareyi sınırlayan ve denetleyen böylesi hak ve özgürlüklerin tanınması devletleri hukuk devleti ilkesine yaklaştıracaktır. İdare, gerekçe ilkesiyle hukuk devleti sınırları içinde kalmaya, kamu gücünü kullanırken daha dikkatli davranmaya zorlanmaktadır¹⁴. İdareyi hukukun içinde kalarak hareket etmeye zorlayan, hukuk devleti ilkesidir¹⁵.

Günümüzde, demokratik toplumların temel özelliği, hak ve özgürlüklerin soyut kavramlar olmaktan çıkartılıp kurum ve usullerle güvence altına alınmasıdır¹⁶. Kamu gücünün sınırlandırılarak ehlileştirilmesi ve böylelikle meşrulaştırılması çabası, hukuk devleti ilkesinin ve idare hukukunun gelişimiyle somutlaşmaktadır¹⁷. Bir hukuk devletinde olmaması gereken durum “hukuk dışı bir işleme maruz kalan bir vatandaşın giderek karmaşıklaşan bir hukuk labirenti içinde haklarının tam kapsamını bilmediği için itiraz sürelerini geçirmesi veya yetkili olmayan bir mercie müracaat etmesi” olarak görünmektedir¹⁸.

“İdare yapmışsa bir sebebi vardır” mantığıyla hareket edilememesi, hukuk devletinin gereğidir¹⁹. Her ne kadar idarenin işlemleri hukuka uygunluk karinesinden yararlı olsa da bu idarenin keyfi ya da hukuk dışı işlemler yapabilmesi için bir araç değildir. Dolayısıyla hukuka uygunluk karinesinden faydalanılsa da idare yaptığı işlemin sebebini işlemlerinde göstermelidir. Bu da sebebin yazıya dökülmesiyle yani gerekçe yazımıyla mümkündür.

A. HAK VE ÖZGÜRLÜKLERİN KORUNMASI ARACI OLARAK GEREKÇE İLKESİ

Gerekçe ilkesi, bireyin hukuki korumasının ayrılmaz bir parçası olarak görülmektedir²⁰. Esasen gerekçe, usulü bir ilke olmasından önce bir savunma hakkıdır²¹. Gerekçe ilkesi başta savunma hakkı olmak üzere çeşitli anayasal hakların kullanılması için “ön şart” olarak kabul edilmektedir. İdari işlemin gerekçesini bilmeyen kişinin, işlemin hukuka aykırılığını sağlam dayanaklarla ileri sürmesi beklenemeyeceğinden, gerekçe hakkının kabul edilmemesi savunma hakkını anlamsızlaştıracaktır²². Savunma hakkının etkinliği, mevcut durumun sebeplerinin

¹³ Ramazan Yıldırım. “İdare Hukuku Açısından Bilgi Edinme Hak ve Özgürlüğü”, T.C. Başbakanlık İdari Usul Kanunu Hazırlığı Uluslararası Sempozyumu Bildiriler Kitabı, Başbakanlık Basımevi, Ankara, Ocak 1998, s.51.

¹⁴ Seçkin, s. 1.

¹⁵ Ramazan Çağlayan. “Türk Hukukunda İdarenin Takdir Yetkisinin Yargısal Denetimi”, *Atatürk Üniversitesi Erzurum Hukuk Fakültesi Dergisi*, 7/3-4 (2003), s. 207.

¹⁶ Boulanger, Özge Didem. İdari İşlemin Sebep unsuru, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi, 2016, s. 189.

¹⁷ Burak Öztürk. “İdari İşlemin Sebep unsuru: Yeni Bir Tanım Denemesi”, *Prof. Dr. Metin Günday Armağanı*, (2020), s. 1036.

¹⁸ Patrick Goffaux, “La Transparence Administrative Et Motivation Formelle Des Actes Administratifs En Belgique”, T.C. Başbakanlık, İdari Usul Kanunu Hazırlığı Uluslararası Sempozyumu Bildiriler Kitabı, Ankara: T.C. Başbakanlık Basımevi, 1998, s.164.

¹⁹ Boulanger, s. 150.

²⁰ Akyılmaz, Gerekçe, s. 21.

²¹ Tekin Akıllıoğlu. “Yönetsel İşlemlerde Gerekçe İlkesi”, *Amme İdaresi Dergisi*, 15/2 (1982), s. 15.

²² Akyılmaz, Gerekçe, s. 33.

aktarılarak gerekçe yükümlülüğüyle, mevcut durumun belirlenmesine yardımcı olarak da dinlenilme hakkı ile sağlanmaktadır²³.

Gerekçe, idarenin işlem tesisine neden olan olayları göz önünde bulundurup bulundurmadığı, hukuka uygun olmayan amaçlar için hareket edip etmediği, keyfi davranıp davranmadığı gibi ölçütlere dayanarak yargı makamının denetim işlevine yardımcı olması bakımından da faydalıdır²⁴. Bu noktada işlemin sebep unsuru yargı denetimi açısından büyük önem taşıyan, gerekçe unsuru ilgilinin korunması açısından önemlidir²⁵.

İdarenin düzenlediği idari işlem, ilgilinin bir ya da birden fazla temel hak ve özgürlüğüne ilişkin olabilir. Bu noktada idare ve ilgili arasındaki idare lehine olan dengesizlik kendini daha da fazla gösterebilir. Kamu gücüyle donatılan idare, onun karşısında “çaresiz” konumda olan ilgili hakkında kararlar almakta, hak ve özgürlüğüne ilişkin inisiyatif kullanmaktadır. Bu noktada ilgilinin temel hak ve özgürlüğünü koruyabilmesi için ilgiliye “çare” olabilecek şey bir takım hukuki denetim mekanizmalarıdır. Gerekçe ilkesi de bu noktada önemli bir çare olarak görülmektedir. Gerekçe ilkesinin kullanılması, ilgiliye gerekçenin tam olarak bildirilmesi ve bilgi edinme hakkının kullanılmasıyla mümkündür.

Gerekçe ilkesi, idari işlemin ilgisinin, işlem hakkında hukuki yollara başvurup başvurmayacağına ilişkin bir karar vermesini ve hatta işleme karşı savunma geliştirmesini idari işlemin dayandığı esasları ve bunların sonuçlarını önceden görmesini sağlamaktadır²⁶.

B. BİLGİ EDİNME HAKKI BAĞLAMINDA GEREKÇE İLKESİ

İdarenin tek yanlı iradesiyle hukuk düzeninde yapacağı değişiklikler hakkında ilgililerin işlemin niteliği ve sonuçları hakkında bilgi alabilmesini sağlayan hak ve özgürlük, bilgi edinme hak ve özgürlüğü olarak ifade edilmektedir²⁷. İdari işlemin maddi, hukuki ve kanuni dayanaklarının ilgili tarafından bilinmesi ve bu işlemlere karşı itirazda bulunması veya dava açması, işlemin dayanaklarını bilmekle mümkündür. İdarenin alacağı kararları hukuka uygun biçimde etkileyebilmek ve bireyin bilgilenmesini sağlamak; aynı zamanda yapılmış ve bitmiş idari işlemler hakkında da bireyin bilgilendirilmesi, bilgi edinme hak ve özgürlüğünün temel amacı olarak görülmektedir²⁸.

Hak ve özgürlüklerin korunabilmesi açısından ilgiliye işlemin gerekçesinin bildirilmiş olması önemlidir. Gerekçenin öğrenilebilmesi, bilgi edinmeye ilişkin bildirimle mümkün olabilmektedir. Dava açma süresini başlatabilmesi için yazılı bildirimde işlemin gerekçesinin belirtilmesi, yazılı bildirim tam olması gereklidir²⁹. Bu bildirimle birlikte ilgililer, idarenin işlemi yapma gerekçesini öğrenmiş ve hak arama yollarına başvurabilmek için imkân elde etmiş olmaktadır. Mevcut sistemde, yargılama aşamasında idarenin savunmasının gönderilmesiyle

²³ Boulanger, s. 169.

²⁴ Kaya, s. 217.

²⁵ Akıllıoğlu, Gerekçe, s. 9.

²⁶ Akyılmaz, Gerekçe, s. 23.

²⁷ Yıldırım, s. 51.

²⁸ Yıldırım, Bilgi Edinme, s. 228.

²⁹ Cihan Kanlıgöz. “İdari İşlemlerde Yazılı Bildirim”, *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 50/1-4, 1988, s. 180.

idari işlemin gerekçesi öğrenilmektedir³⁰. Bu durum ise pek çok açıdan olumsuz sonuç doğurmaktadır.

Bilgi edinme hakkı, yönetimde açıklığı sağlamaktadır³¹. Bilgi edinmenin idarenin takdirine bırakılmasının temel amacı, yönetimde açıklığı sınırlamaya yöneliktir³². Oysa bilgi edinme hakkı, sadece bireylerin çıkarını korumak için istenmemekte aynı zamanda idareyi geliştirmenin bir aracı olarak da görülmektedir³³. Başta ilgililer olmak üzere herkesin idarenin yaptığı işlemleri görmesi, bilmesi, öğrenmesi gerekmektedir³⁴. İşlem hakkında bilgi edinilmesi, hak arama yollarının kullanılmasını sağlaması bakımından da önemlidir. İlgilinin kendisini etkileyen bir kararın alınma nedenini bilmesi, karara karşı güven duymasını sağlar ve idari usulün hukukiliğini artırır³⁵.

Gerekçe ile işlemin dayandığı sebepler hakkında işlemde etkilenen kişiye bilgi verilmesi; ilgililerin idari işlemin dayandığı esasları ve bunların sonuçlarını öngörerek, işleme karşı savunma geliştirmelerini mümkün kılacaktır³⁶. İdari makamın işlemine yönelik dava açmayı düşünen kişiye, gerekçe ilkesi işlemin iptaline yönelik olarak dayanacağı iyi bir sebebin bulunup bulunmadığını bilgi edinme hakkı ile gösterebilir³⁷. Esasen, bilgi edinme hakkının asgari düzeyinin gerekçe olduğu ve gerekçenin bilgi edinme hakkının bir parçası olduğu söylenebilir³⁸.

Genel bir idari usul kanununun bulunmaması ve mevzuatta usul kurallarının dağınık olması idarenin keyfi davranmasına yol açabilmekte, idare ilgililere de tesis ettiği işlemin sebebini bildirmedikten kişilerin işlemleri kontrol edebilme imkânı doğmamakta, böylelikle hukuka aykırı işlemler yürürlüğe girebilmektedir³⁹. 4982 Sayılı Bilgi Edinme Hakkı Kanunu bu anlamda önemli bir hukuki düzenlemedir. Kanunla herkese bilgi edinme hakkı tanınmış⁴⁰, idareye de bilgi edinme yükümlülüğü getirilmiştir⁴¹. Kanunda, idarenin bireyin başvurusunu reddetmesi hâlinde ret kararının gerekçesini belirtmesi yükümlülüğü getirilmiştir⁴².

³⁰ Akyılmaz, Gerekçe, s. 33.

³¹ Yıldırım, Sözlük, s. 51.

³² Akıllıoğlu, s. 816.

³³ Yıldırım, Bilgi Edinme, s. 232.

³⁴ Bu konu kapsamında idarenin hangi bilgileri bireyle paylaşmayacağına ilişkin sorun hakkında detaylı bilgi için bkz. Duran, Lütfi, s.29 vd., ayrıca bkz. Gözaydın, 128, Bilgi edinme hakkının sınırları için bkz. Yıldırım, Bilgi Edinme, s. 234 vd.

³⁵ Kaya, s. 218.

³⁶ Akyılmaz, Gerekçe, s. 23.

³⁷ Kaya, s. 218.

³⁸ Akıllıoğlu, Gerekçe, s. 9.

³⁹ Atıla Erkal. "Türk Ve Alman Hukukunda Gerekçe Yükümlülüğü", *Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 17/1 (2009), s. 148.

⁴⁰ md.4.

⁴¹ Bilgi verme yükümlülüğü

Madde 5- Kurum ve kuruluşlar, bu Kanunda yer alan istisnalar dışındaki her türlü bilgi veya belgeyi başvuruların yararlanmasına sunmak ve bilgi edinme başvurularını etkin, süratli ve doğru sonuçlandırmak üzere, gerekli idari ve teknik tedbirleri almakla yükümlüdürler. Bu Kanun yürürlüğe girdiği tarihten itibaren diğer kanunların bu Kanuna aykırı hükümleri uygulanmaz.

⁴² Başvuruların cevaplandırılması

Bilgi Edinme Hakkında Kanun'un varlığı hukuk sistemimiz için son derece anlamlı olduğu gibi bireyin idareye başvurularının ret ile sonuçlanması hâlinde ret gerekçesini açıklama yükümlülüğü de gerekçe ilkesi açısından anlamlıdır. Gerekçe ilkesinin hiç değilse idareye yapılan başvurularda tanınmış olması önemlidir.

Konuya ilişkin diğer bir düzenleme de 3071 sayılı Dilekçe Hakkının Kullanılmasına Dair Kanun'dur. Kanunun düzenlenmesinde⁴³, idareye yapılan başvuruların sonucu ya da yapılmakta olan işlemin safhaları hakkında ilgisine gerekçeli olarak cevap verileceği düzenlenmiştir. Düzenleme hem gerekçe ilkesini düzenlemesi bakımından hem de işlemin safhalarını kapsamı bakımından önemlidir.

C. TAKDİR YETKİSİNİ SINIRLANDIRAN BİR UNSUR OLARAK GEREKÇE İLKESİ

Hukuk kurallarının idareye bıraktığı özgürlük alanı takdir yetkisi olarak ifade edilir⁴⁴. Diğer bir tanıma göre takdir yetkisi, dış çerçevesi mevzuatta çizilmiş fakat içi birtakım imkansızlıklarla doldurulamamış konularda, idareye bu konunun doldurulması için tanınan belli bir kararı alıp almama, değişik ihtimaller arasında bir seçim yapıp yapmama, yani yetkinin kullanılıp kullanılmamasını belirleme yetkisi olarak tanımlanmıştır⁴⁵. Takdir yetkisini ifade ederken "takdir" sözcüğünün kullanılmasının nedeni; idarenin çözüm şeklini seçme serbestliğini dilediği gibi değil, işin gereğini takdir ederek kullanmak zorunda oluşuyla açıklanmaktadır⁴⁶. Hukuk kuralları içerisinde hareket serbestisi, takdir yetkisidir⁴⁷.

Takdir yetkisi, hukuk tarafından idareye bir konuda uygun çözüm şeklini seçme konusunda az ya da çok bir serbesti tanınmasıdır⁴⁸. Bazı idari görevler için idarenin yetkilerini belirleyen yasa koyucu, bu yetkileri kullanıp kullanılmamanın gereklerini saptama konusunda idareye belirli bir serbestlik vermiş olabilir⁴⁹. Bu serbestiyi kullanırken idari işlemin gerekçeli olması takdir yetkisinin daha etkin kullanılmasını sağlar⁵⁰.

Takdir yetkisi, kamu yararını gerçekleştirebilmek için tanınması gereken bir zorunluluktur⁵¹. İdareye takdir yetkisi verilmesinin sebebi, idarenin faaliyetlerini düzenleyen ve çeşitli

Madde 12- Kurum ve kuruluşlar, bilgi edinme başvurularıyla ilgili cevaplarını yazılı olarak veya elektronik ortamda başvuru sahibine bildirirler. Başvurunun reddedilmesi hâlinde bu kararın gerekçesi ve buna karşı başvuru yolları belirtilir.

⁴³ Dilekçenin incelenmesi ve sonucunun bildirilmesi:

Madde 7 – (Değişik: 2/1/2003-4778/27 md.)

Türk vatandaşlarının ve Türkiye'de ikamet eden yabancıların kendileri ve kamu ile ilgili dilek ve şikâyetleri konusunda yetkili makamlara yaptıkları başvuruların sonucu veya yapılmakta olan işlemin safahatı hakkında dilekçe sahiplerine en geç otuz gün içinde gerekçeli olarak cevap verilir. İşlem safahatının duyurulması halinde alınan sonuç ayrıca bildirilir.

⁴⁴ Seçkin, s. 110.

⁴⁵ Cemil Kaya. İdarenin Takdir Yetkisi ve Yargısal Denetimi, İstanbul: On İki Levha Yay., 2011, s. 26.

⁴⁶ Tahsin Bekir Balta. İdare Hukukuna Giriş, Türkiye ve Ortadoğu Amme İdaresi Enstitüsü, Ankara: Sevinç Matbaası, 1970, s. 85.

⁴⁷ Çağlayan, s. 207.

⁴⁸ Balta, s. 85.

⁴⁹ Yıldırım, s. 499.

⁵⁰ Seçkin, Sinan, Gül Üstün. "İdari İşlemlerde Takdir Yetkisi ve Gerekçe İlkesi", *Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi*, 21/2 (2015), s. 509.

⁵¹ Yıldırım, s. 500.

kaynaklardan çıkan hukuk kurallarının bu faaliyetlerin tüm detaylarını düzenleyememesi nedeniyledir⁵². İdarenin belli oranda hareket serbestisi, kamu hizmetinin etkin ve verimli bir şekilde sunulabilmesi için bir ihtiyaç olarak görülmektedir⁵³. İdare, ilgili yasanın belirlediği sınırlar içinde ve kamu yararını gerçekleştirmek ve kamu hizmetini en iyi biçimde yürütmek için takdir yetkisini kullanmak zorundadır⁵⁴. İdarenin yer ve zamana göre tercih hakkının bulunması gerekmektedir⁵⁵.

İdari işlemin sebep unsuru idarenin takdir yetkisinin olduğu durumlarda yargısal denetim açısından önem taşımaktadır⁵⁶. Esasen idare keyfi davranarak işlem yapamayacağından, idareyi işlem yapmaya sevk eden belli bir sebebin ya da sebeplerin olması gereklidir⁵⁷. İdarenin sebepsiz ya da keyfi davranışı hukuka uygun olmayacağından kabul edilemez⁵⁸. İşte idare gerekçe ilkesi ile aslında keyfi davranmadığını ve yaptığı idari işlemin bir sebebi olduğunu başta ilgili olmak üzere herkese karşı açık bir şekilde ortaya koymaktadır.

Gerekçe ilkesi, özellikle takdir yetkisi bulunan hallerde daha da özellik göstermektedir. Bu tür takdir yetkisinin kullanıldığı işlemlerde gerekçede, takdir yetkisinin bulunduğu, takdir yetkisini kullanırken seçeneklerin neler olduğu ve seçimin nedenleri bulunmalıdır. Bu şekilde yazılan gerekçeler, ilgili hakkında alınan kararın derinlemesine incelendiğine yönelik emaredir. İlgili ancak idarenin somut olaya ilişkin kapsamlı bir değerlendirmeye gayret ettikten sonra kararını verdiği için, kararın bir şablon biçiminde verilmediğinden emin olarak, kararın doğruluğuna ikna olur⁵⁹. İdari işlemin gerekçesinde muhtemel seçeneklerin düşünüldüğünün ortaya konulması ilgilinin kararın doğruluğuna ikna olması açısından da önemlidir⁶⁰. İdari makamın görüşleri, özellikle takdir yetkisinin kullanımında idari işlemde yer alan gerekçeyle ortaya konulmaktadır⁶¹. Diğer taraftan İdareye gerekçe yükümlülüğü yüklemenin; gerekçe yazma konusunda zorlamanın, kamu görevlisinin moral olarak olumsuz etkilenmesine, gizli bilgilerin açığa çıkmasına hatta milli güvenliğin tehlikeye sokulmasına, takdir yetkisinin kullanılmasına engel olacağına yol açacağı ifade edilmektedir⁶². Oysa bu konulara ilişkin hukuki tedbirler alınmıştır.

Takdir yetkisinin denetiminin yargısal denetimde ortaya çıkan güçlükler de dikkate alınarak, idari işlemin gerekçeli yapılması gibi farklı mekanizmalarla denetlenmesi uygun olacaktır⁶³. İdarenin takdir yetkisini kullandığı işlemlerde, gerekçenin aynı zamanda; idarenin hukuka

⁵² Siddik Sami Onar. İdare Hukukunun Umumi Esasları, 1. Cilt, İstanbul Akgün Matbaası, 1960, s. 316.

⁵³ Çağlayan, s. 207.

⁵⁴ Yıldırım, s. 499.

⁵⁵ Çağlayan, s. 207.

⁵⁶ Seçkin, s. 112.

⁵⁷ Tural, s. 14.

⁵⁸ Tural, s. 22.

⁵⁹ Akyılmaz, Gerekçe, s. 31.

⁶⁰ Akyılmaz, Gerekçe, s. 31.

⁶¹ Seçkin, s. 34.

⁶² Gerekçenin Dezavantajları için Boulanger, s. 156 vd.

⁶³ Seçkin, Üstün; s. 524.

uygun davranmasını sağlamak, idari işlemin yargısal denetimini kolaylaştırmak ve işlemin ilgisini ikna etmek gibi işlevleri de vardır⁶⁴.

Aslında idari işlemlerin gerekçeli olma yükümlülüğü idarenin takdir yetkisine sahip olunup olunmamasına bağlı değildir. İdarenin işlemin gerekçesine ilişkin takdir yetkisi bulunsa dahi işlemin mutlaka bir gerekçeye dayanması gerekir⁶⁵. Takdir yetkisi, gerekçeli olarak kullanılmalıdır⁶⁶. İdareye takdir yetkisi veren hukuk kuralında gerekçe gösterilmesi emredilmemiş olsa da idarenin gerekçe göstermesi gerekir⁶⁷. İşleminde idarenin takdir yetkisine sahip olunup olunmadığına bakılmaksızın tüm idari işlemler, mutlaka gerekçeli olmalıdır. Bunun sağlanması için de mevzuatta gerekçe ilkesine uygun düzenleme yapılması önerilmektedir⁶⁸.

II. GEREKÇE İLKESİNİN BİREY İDARE İLİŞKİSİNE YANSIMASI

İdare hukukunda birey ve idare arasındaki ilişki eşitsizlik temelindedir. Üstünlük iddiası, idarenin doğasında vardır⁶⁹. İdare, kamu yararını sağlamak amacıyla kamu hizmeti yerine getirdiğinden kamu hizmetini yerine getirmek için üstün ve ayrıcalıklı güçlerle donatılmıştır. Üstünlüğünün sonucu olarak idare, bütün faaliyetlerinde ve kararlarında kendisine uyulmasını beklemektedir⁷⁰.

Kamu gücünü kullanan idare karşısında bireyin yeterli koruma görmesi açısından idareye bazı ek yükümlülükler getirecek olsa da usul kuralları gereklidir⁷¹. Bir tarafta birey hak ve menfaatlerinin korunması, diğer tarafta iyi idare hakkına ilişkin ilkelerin mevzuatta düzenlenmesinin idarenin esnekliğini azaltacağı endişesi karşılaştırılacak olduğunda ilkelerin pozitif hukuka alınması gerekliliği ortaya çıkmaktadır⁷².

Birey, idare karşısında zayıf konumda olup kamu hizmetinden faydalanmaktadır. Elbette ki bu zayıf konumun birey açısından bir takım olumsuz sonuçlar doğurduğunu söylemek mümkündür. Hukuk devletinde bu olumsuz sonuçların doğmasını engellemek ya da doğduktan sonraki sonuçları gidermek gerekir. Bireyin idare karşısındaki dezavantajlı durumunun ancak bireye bazı haklar verilerek giderilebileceği gerçekliği⁷³, bireyin haklarının doğumunda meşruiyetin en temel kaynağı olarak görülmektedir⁷⁴. Birey idare ilişkisini dengeye oturtacak argümanlar gereklidir. Bu argümanların en önemlilerinden biri de gerekçe ilkesidir. Güçlü devlet otoritesi karşısında güçsüz durumda kalan vatandaşın hak aramasını kolaylaştıran hukuki

⁶⁴ Seçkin, Üstün, s. 509.

⁶⁵ Çağlayan, s. 184.

⁶⁶ Yıldırım, s. 499.

⁶⁷ Şükrü Karatepe. "İdarenin Takdir Yetkisi", *Türk İdare Dergisi*, 63/392 (1991), s. 103.

⁶⁸ Bahtiyar Akyılmaz. "Takdir Yetkisinin Yargısal Denetimi", *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu Dergisi*, 1 (1), s. 55.

⁶⁹ Halit Uyanık. "İdare Hukukunun Eksen Kayması: İdarenin Üstünlüğünün Gerekçelenirilmesi Sorunu", *İÜHF* 69/1-2 (2011), s. 1153.

⁷⁰ Uyanık, s. 1153.

⁷¹ Seçkin, s. 14.

⁷² İlker Zeyrek. "Birey-İdare İlişkisi Bağlamında İyi İdare Hakkı Ve Türk Pozitif Hukukundaki Görünümü", *TBB Dergisi*, 155 (2021), s. 326.

⁷³ Zeyrek, s. 297.

⁷⁴ Zeyrek, s. 296.

argüman gerekçedir⁷⁵. Gerekçe ilkesi, dinlenilme hakkı ve bilgi edinme hakkı ile birlikte kamu gücüne sahip olan idare ile bireyin ilişkisini dengeye kavuşturmaya yönelik birliktelik içindedir⁷⁶. Hak ve menfaatleri İdarenin tek yanlı ve icrai işlemleri karşısında risk altında bulunan bireyin korunması, “idarenin varlık sebebinin meşrulaşmış bir tezahürü” olarak görülmektedir⁷⁷.

İşlemin gerekçeli olarak düzenlenmesinin idare ve ilgisinin ilişkisi üzerinde de yansımaları olacaktır. Bu yansımaların hukuk devleti anlayışıyla doğrudan ilgili olduğu rahatlıkla söylenebilir.

A. GEREKÇE İLKESİNİN BİREY İDARE İLİŞKİSİNDE BİREYE YANSIMASI

İdarenin gerekçeli işlem düzenlemesinin ilgilinin hak arama yollarına gitmesi, dava yoluna müracaat etmesi üzerinde de birtakım etkileri bulunmaktadır. Gerekçe ilkesi idarenin, ilgililerin haklarını kullanmaları için onlara fırsat tanıması açısından son derece önemlidir⁷⁸. İlginin elinde işlemin hukuka uygunluğunu kontrol edebileceği herhangi bir materyal olmadığından gerekçe, ilgilinin kendi haklarını korumasında yol gösteren önemli bir araç olacaktır⁷⁹. İdarenin gerekçesi ile tatmin olmayan ilgili, işlem hakkında yargı yoluna başvurabilecektir⁸⁰. İşlemin muhatabı bakımından, gerekçe ilkesinin açıklık kazandırma ve ispat işlevi vardır⁸¹.

İdarenin işlemin gerekçesini açıklaması işlem ile ilgili oluşan “şüphe” perdesini ortadan kaldırabileceğinden ilgilileri, idarenin doğru bir karar aldığı yolunda ikna edecektir⁸². Dolayısıyla idari işlemin gerekçesini değerlendiren ilgili, hukuk yoluna başvurmanın yararlı olmayacağı konusuna kani olursa yargı yoluna başvurmayacaktır⁸³. Gerekçe ilkesi, birey bakımından işlemin şeffaflığını sağlayarak idareye olan güveni artırdığı gibi idari işleme karşı yargı yoluna müracaat edip etmeme konusundaki kararsızlığa da son verir⁸⁴.

Gerekçe ilkesi, hukuki yardım anlamına da gelmektedir. Muhatabı olduğu idari işlemin maddi, hukuki ve kanuni dayanaklarını bilmek herkesin kanuni hakkı olup idari işleme itiraz etmek veya dava açmak ve idari işleme ilişkin iddiada bulunmak için işlemin dayanaklarının bilinmesi gerekir⁸⁵. İdarenin kamu gücünü hukuka uygun kullanıp kullanmadığının tespitinde ve idare ile birey arasındaki sorunların çözümünde temel rol yargı organlarıdır⁸⁶.

İdarenin gerekçesi ile tatmin ve ikna olan ilgili yargı yoluna başvurmadığında yargının iş yükünün de hafifleyeceği söylenebilir⁸⁷. Ancak yalnızca dava açılmasını önlemek gibi pratik

⁷⁵ Boulanger, s. 168.

⁷⁶ Seçkin, s. 75.

⁷⁷ Zeyrek, s. 326.

⁷⁸ Akyılmaz, Gerekçe, s. 22.

⁷⁹ Erkal, s. 131.

⁸⁰ Erkal, s. 131.

⁸¹ Seçkin, s. 45.

⁸² Kaya, s. 218.

⁸³ Tural, s. 68.

⁸⁴ Kaya, Fransız Hukukunda, s. 110.

⁸⁵ Seçkin, s. 47.

⁸⁶ Seçkin, s. 19.

⁸⁷ Erkal, s. 148.

bir neden için değil, çok daha önemli olan temel haklar ve insan kişiliğine saygı için idarenin işlemin gerekçesini açıklayarak, işlemin ilgisine saygı göstermiş olduğunu ve işlemin ciddiyetini kanıtlamış olacaktır⁸⁸. Bu bağlamda idare, gerekçeyi açıklayarak ilgiliyi dava açmaktan vazgeçirmiş olmasa da saygı göstermiş olduğunu ispatlamış olacaktır⁸⁹. Bir kararın gerekçeli olarak düzenlenmesi idarenin, ilgilinin kişiliğine saygı gösterdiğinin, ona değer verdiğinin göstergesi ve aynı zamanda “insanlık onurunun da gereği” olarak görülmektedir⁹⁰. Hukuk devletinde idarenin bireye saygı göstermesi ve bunun da birey tarafından biliniyor olması birey idare ilişkisi bakımından son derece anlamlıdır⁹¹. Bu anlam, bireyin idareye bakışı, idarenin işlemlerini anlayışı, idare tarafından belirlenen kurallara uyması ve dahi birey idare ilişkisinden doğacak pek çok sonuç üzerinde etkili olacaktır.

Gerekçe yükümlülüğü, idarenin kendinden daha emin olmasını, ilgililer için de kararın doğru ve objektif olduğuna inanılmasını sağlar. Bu durum, ilgililerin, idare karşısında “isteyerek itaat eden” konumunda olmasını destekler⁹². Birey idare ilişkisinde zayıf konumda olan birey, aslında ilişkinin bir sonucu olarak ister istemez “itaat eden” konumunda olacaktır. İdarenin işlem ve eylemleriyle, tutum ve davranışlarıyla bu ilişkinin doğasının itaate dayalı olduğunu bilmesi fakat mecburi bir itaat beklememesi tavrı, bireyin de ilişki içerisindeki tutumunun değişmesine yol açacaktır. Bir idari işlemin gerekçelendirilmiş olması, bireyin karara güvenini sağlayacağından birey bu karara uymaya özen gösterecektir⁹³. İdarenin geniş ve açıklayıcı gerekçesi kararın alınmasındaki özeni göstereceğinden, birey bu özene idari işleme uyarak karşılık vermiş olacaktır.

İdarenin bireylerin davranışları üzerinde otoriter bir etki doğurması ve bireyleri etkilemesi, bireylerin kendi davranışlarını otoriter bir şekilde yönlendiren kurum ve kuruluşlara uymasının (itaat etmesinin) rasyonel olarak kabul edilmesinin mümkün olmadığı ifade edilmektedir⁹⁴. Hukuk devletinde dahi olsa bireyin idarenin kararlarına “itaat” etmesi beklenir. Aslında burada ifade edilmeye çalışılan bireyin idarenin koyduğu kurallara uyma konusunda direnç göstermemesidir. İdarenin düzenlediği işlemde gerekçenin doğru, objektif, hukuk kurallarına uygun biçimde olduğunu bilen birey zaten kendiliğinden ve isteyerek idarenin koyduğu kurallara uyacak ve düzenlediği işlemlere uygun davranacaktır.

B. GEREKÇE İLKESİNİN BİREY İDARE İLİŞKİSİNDE İDAREYE YANSIMASI

Birey karşısında mutlak ve tek otorite konumunda olan idare, tarihin hiçbir döneminde bu gücünün sınırlandırılmasını istememiştir. Zamanla yaşanan tarihi gelişmeler hukuk devleti anlayışını doğurmuş ve idare gücünün sınırlandırılmasına razı olmuştur⁹⁵. Bu sınırlandırma hâlen gelişen ve değişen toplumsal düzen bağlamında devam etmektedir. Şeffaf yönetim

⁸⁸ Akıllıoğlu, Gerekçe, s. 19.

⁸⁹ Akıllıoğlu, Gerekçe, s. 19.

⁹⁰ Akyılmaz, Gerekçe, s. 22.

⁹¹ Hukuk devleti idare hukuku ilişkisi için bkz. Çağlayan, s. 104.

⁹² Akyılmaz, Gerekçe, s. 23.

⁹³ Boulanger, s. 155.

⁹⁴ Uyanık, s. 1157.

⁹⁵ Farklı coğrafyalarda hukuk devletinin doğuşu hk. Bkz. Akyıldız, Ali. *Hukuk Devleti Yargı Bağımsızlığı ve Danıştay*, Ankara: Anıttepe Yayıncılık, 2009, s. 11 vd.

anlayışı, açıklık ilkesi gibi ilkeler idari usul ilkeleri idaredeki dönüşümü başlatmıştır. Fakat idari usul kanunlarının devletler tarafından düzenlenmemiş ya da sınırlı biçimde düzenlenmiş oluşu, idareyi birey karşısında hâlen güçlü konumda tutmakta ve idarenin hesap vermeyen, bireyler üzerinde “dilediğince” işlem yapan bir konumda kalmasına zemin hazırlamaktadır. Bu bağlamda, hukuki düzenlemelerin önemi yadsınmamakla birlikte, hem bireylerin ve toplumun hukuka bağlı devlet anlayışını benimsemeleri hem de idareden taleplerini bu yönde yapmaları, idarenin hukuk devleti olma yolunda adım atmasını sağlayacaktır.

Bu çerçevede idare, kontrol altında tutulmak ya da sınırlandırılmak istemeyecektir. Oysa gerekçe ilkesi, idarenin sınırlandırılmasına neden olan ilkelere dayanır. İdarenin en alt kademelelerinde öz denetimin sağlanmasını, idari işlemin yapılış sürecinde idarenin hukuka aykırı davranmaktan kaçınmasını sağlayan kontrol aracı gerekçe ilkesidir⁹⁶. İdarenin kontrol edildiğini hissetmesi, idare üzerindeki baskıyı da artıracaktır. Fakat bu baskı aslında idareyi hukuk kurallarına uymaya zorlayan da bir baskıdır. İdari usul sürecinde idari makamın hukuka uygunluk konusunda azami özen göstermesini sağlayan da bu bağlamda yine gerekçe ilkesidir⁹⁷. Dolayısıyla gerekçe ilkesi, idarenin hukuka uygun davranmasını sağlayan bir unsur olacağından idarenin sorumluluğu da bu oranda azalacaktır. Gerekçe yükümlülüğünün idare açısından doğurduğu olumlu sonuçlardan biri de budur.

Kamu hizmeti yürütmekle görevli olan idare, kamu yararını gözeterek sürekli ve kesintisiz biçimde çalışmaktadır. Bu da idare açısından kendi içinde bir dinamizmi, tempoyu ve hızı zorunlu kılmaktadır. Gerekçe ilkesi idareyi daha titiz çalışmaya, daha özenli karar almaya zorlayacağından idarenin işlemlerinin yavaşlaması gibi bir sonuç ortaya çıkabilecektir. Gerekçe yükümlülüğü karar alma prosedürlerinde gecikmelere sebep olabileceğinden idareye ilave bir yük getirmektedir⁹⁸. İdare elbette ki kamu hizmetinin daha yavaş işlenmesini istemeyecektir. Bu kamu hizmetinden yararlanan konumunda olan birey açısından da aynıdır. Kamu hizmetinin yavaşlaması, kamu hizmetinin geç ya da kötü işlenmesi gibi bir sonuç doğurabileceğinden idare açısından da sorumluluk doğuracaktır. İdarenin düzenlediği her işlem için gerekçe düzenleyemeyeceği görüşü de bu temelde şekillenmektedir. Ülke uygulamalarına bakıldığında idarenin gerekçe yükümlülüğünün bulunduğu işlemlerin sınırlandırıldığı görülmektedir⁹⁹. Özellikle idarenin bireysel işlemler düzenlerken gerekçe yükümlülüğü kabul edilmişken düzenleyici işlemler bakımından bu zorunluluk kabul edilmemiştir.

Kişilerin kendi hak ve menfaatlerini etkileyen işlemlerde idari işlemlerin dayanaklarının bilinmesi, idarenin işlemlerinin yargısal denetime tabi tutulabilmesi ve bireylerin hukuk güvenliğinin sağlanması açısından gereklidir¹⁰⁰. İcrai nitelikte olmayan, tespit edici ve yararlandırıcı nitelikteki idari işlemlerin gerekçelendirilmesi gerekmektedir¹⁰¹. Talebe bağlı

⁹⁶ Tural, s. 67.

⁹⁷ Akyılmaz, Gerekçe, s. 22.

⁹⁸ Kaya, s. 218.

⁹⁹ Ülke uygulamaları için bkz. Ülke Uygulamalarında Gerekçe İlkesi başlığı.

¹⁰⁰ Boulanger, s. 163.

¹⁰¹ Seçkin, s. 54.

işlemlerde, talebin reddine ilişkin işlemlerin ret gerekçelerinin açıklanması gerekçe ilkesi kapsamında¹⁰².

İdari usulde, aşırı şekilcilikten uzaklık asıldır. Aksi bir durumun, iş akışının yavaşlamasına veya engellenmesine sebep olacağı düşünülmektedir¹⁰³. Gerekçenin idarenin karar alma süreçlerinde gecikmelere sebebiyet verdiğinden ve iş yükünü arttırdığından bir dezavantaj oluşturduğu düşünülmektedir¹⁰⁴. Ancak idarenin işlemlerinin tümü bir sebebe dayandığından bu sebebin gerekçe olarak açıklanmasının idareye hangi oranda iş yükü getireceği tartışmalıdır.

İdarenin düzenlediği her işleme gerekçe yazması işleri yavaşlatabilirken hiçbir işleme gerekçe yazmaması da idareyi keyfi davranmaya yöneltebilir. Gerekçe ilkesinin sağladığı pek çok yararlı sonuç düşünüldüğünde, kamu hizmetinin yavaşlaması riski, bulunabilecek kimi çözümlerle giderilebilir görünmektedir. Diğer taraftan idare zamanla işlemlerine gerekçe yazma pratiği kazanacağından bu yükümlülük kamu hizmetini yavaşlatacak bir unsur olmaktan çıkıp hukuk devletinin gereklerine uygun hareket eden, birey idare dengesine saygı duyan bir idare oluşmasını sağlayacaktır.

İdare ile bireyin kurmuş olduğu ilişkideki açıklık ihtiyacı; devletin sosyal bir kimliğe bürünerek bireyle ve özellikle kamu hizmeti alanında yakın ilişki kurması ancak bir taraftan da “uzak” durması sonucunda bireylerin idareyi daha fazla sorgulaması nedeniyledir¹⁰⁵. Gerekçe hakkının bu sorgulamaları artırması gibi dezavantajları olma ihtimali olduğu düşünülmektedir. Bireylere idari işlemin gerekçesinin açıklanması hâlinde, hakkında olumsuz işlem düzenlenen bireyin gerekçede eksiklikler arayacağı hatta işlemlere yönelik kusur bulunmasına yardımcı olacağı iddia edilmektedir¹⁰⁶.

Günümüzde idarelerin en önemli sorunlarından biri devlet birey ilişkisinin yeni bir hâl almış olması; bireyin kendisine sunulan hizmet karşılığında hesap soran denetleyen bir konuma geçmiş olmasıdır¹⁰⁷. Gelişmiş ve gelişmekte olan idare hukuku sistemlerinde idarenin işlemlerinde gerekçe belirtme yükümlülüğünün bulunması asli öneme sahip ve arzu edilen bir sonuç olarak görülmektedir¹⁰⁸. Çağdaş demokrasi anlayışında; idare birey ilişkisinde, bireyin pasif konumdan etkin konuma evrilmesi, devlete yüklenen anlam bakımından da değişimleri zorunlu kılmaktadır¹⁰⁹. Çağdaş toplumlarda, bireylerin çoğu, devletin varlık nedeninin kendileri olduğu kabulüyle sistemin merkezinde bireyin yer alması gerektiğinin farkında ve bilincindedirler¹¹⁰. “Devlet baba” anlayışı, hukuk devleti anlayışındaki gelişmeyle birlikte değişmiş ve demokratik hukuk devleti anlayışı ile, “hikmetinden sual olunmayan”, “bireyin efendisi”,

¹⁰² Seçkin, s. 54.

¹⁰³ Akıllıoğlu, Gerekçe, s. 8.

¹⁰⁴ Gerekçenin dezavantajları için Boulanger, s. 156 vd.

¹⁰⁵ Can, Azer, Bilgi Edinme Hakkı, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi, 2010, s. 48.

¹⁰⁶ Boulanger, s. 156 vd.

¹⁰⁷ Azer, s. 123.

¹⁰⁸ Kaya, Fransız Hukukunda, s. 110.

¹⁰⁹ Zeyrek, s. 296.

¹¹⁰ Azer, s. 124.

“idare edilenlerin iyiliği için, onlar istemese de her konuda her istediğini yapabilen” hikmet-i hükümet anlayışı terk edilmiştir¹¹¹.

Gerekçe ilkesi idareyi, ilgiliyi “vatandaş” olarak değil, “ortak” olarak gördüğünü göstermekte ve hikmet-i hükümet anlayışını reddederek, devleti “kamu hizmeti sunan” olarak kabul eden modern hukuk devleti anlayışına taşımaktadır¹¹². Bu da günümüz dünyasının geldiği noktada son derece kabul edilebilir bulunmaktadır.

III. İDARİ İŞLEMİN UNSURLARINDAN SEBEP UNSURU VE GEREKÇE İLKESİ İLİŞKİSİ

İdareyi işlem yapmaya sevk eden unsur, idari işlemin sebebi olarak tanımlanmaktadır¹¹³. İdareyi işlem yapma konusunda harekete geçiren sebep unsurdur¹¹⁴. Gerçekten de her idari işlem bir sebebe dayanarak yapılmaktadır. İdare hukuku kozalist¹¹⁵ bir yapıda olduğundan, idarenin yapmış olduğu bütün idari işlemlerin belli bir nedeni vardır¹¹⁶. İdare hukukunun kozalist yapısı; idarenin sebepsiz hiçbir davranışının olamayacağını ve bütün sebeplerinin mutlaka hukuka uygun olması gereğini ortaya koymaktadır¹¹⁷.

Sebeb, idari işlemin yapılmasından önce var olan ve idareyi o işlemi yapmaya yönelten nesnel etkenler olarak da tanımlanmaktadır¹¹⁸. “*İdari işlemin “sebeb”i, idari makam tarafından yapılan idari işlemin doğru ya da yanlış, hukuka uygun ya da aykırı, savunulabilir ya da savunulamaz olduğuna bakılmaksızın, idari işleme temel teşkil eden mülahaza ve düşüncelerdir.*”¹¹⁹.

Sebeb ve gerekçe arasındaki mantıki ilişki nedeniyle aralarında herhangi bir ayırım olmadığı görüşünde olanlar¹²⁰ varsa da gerekçe ilkesi idari işlemin sebep unsurundan farklı ama yakın ilişki içindedir. İşlemin sebebi ile işlemin gerekçesi arasında mantıki bir tutarlılık olması gerekmektedir¹²¹. Sebeb, idari işlemin içeriği ile idarenin irade beyanı arasındaki illiyettir¹²².

Sebebin işlemin bir parçası olarak sadece maddi vakıyalardan oluşmayıp maddi vakıaların işlenmiş biçiminin sebep unsurunu oluşturduğu kabul edildiğinde, sebep ile gerekçe özdeşleşmekte ve gerekçesiz idari işlem olamayacağı hususu daha da belirgin biçimde ortaya

¹¹¹ Akyılmaz, İyi Yönetim, s. 2.

¹¹² Akyılmaz, Gerekçe, s. 35.

¹¹³ Akıllıoğlu, Gerekçe, s. 7, Balta, s. 167, Öztürk, s. 1033. Balta, s.167, Metin Günday, İdare Hukuku, 10. B., İmaj Yayınevi, 2015, s. 152 v.d.; İl Han Özay, Günışığında Yönetim, Filiz Kitabevi, 2004, s. 454 v.d.; Onur Karahanoğulları, İdarenin Hukukla Kavranması: Yasallık ve İdari İşlemler, Turhan Kitabevi, 2012, s. 431 v.d.; Bahtiyar Akyılmaz, Murat Sezginer, Cemil Kaya, Türk İdare Hukuku, 9.B., Savaş Yayınevi, 2018, s. 387 v.d.; Kemal Gözler, İdare Hukuku, 3. Baskı, Ekin, 2019, C. I, s. 1008 v.d.; Ali D. Ulusoy, Yeni Türk İdare Hukuku, 2. B., Yetkin Yayınları, 2019, s. 397 v.d.

¹¹⁴ Akyılmaz, Gerekçe, s. 17, Balta, s. 167.

¹¹⁵ İdarenin tüm tasarruflarının hukuka uygun bir sebebe dayanması zorunluluğu, idare hukukunun kozalist niteliğinin bir gereği olarak açıklanmaktadır. Özay, s. 321. Bu ilke gereği, idare bir işlem yaptığında, o işlemin sebebini ortaya koymak, işlemi gerekçelendirmek zorundadır. Çağlayan, s. 184.

¹¹⁶ Yıldırım, s. 409.

¹¹⁷ Özay, s. 373.

¹¹⁸ Yıldırım, s. 408.

¹¹⁹ Tural, s. 7.

¹²⁰ Seçkin, s. 42, Ayrıca bkz. Öztürk, s. 1045 vd.

¹²¹ Akıllıoğlu, Gerekçe, s. 7.

¹²² Tural, s. 7.

konmaktadır¹²³. Sebep ile gerekçenin özdeşleşmesi, idari işlemlerin sebebe bağlılığı ilkesinin tam anlamıyla benimsenmesi ve sebep unsurunun idari işlemin dışında ya da öncesinde değil, ayrılmaz bir parçası olarak görülmesinin sonucudur¹²⁴. İdari işlemin sebebi, bir bakıma işlemin gerekçesidir¹²⁵. Gerekçesiz idari işlem düzenlenemeyeceğinden, gerekçesiz idare işlem, idari işlemin sebep unsuru bakımından hukuka aykırı olacaktır.

İdareyi işlem yapmaya iten unsur idari işlemin sebebiyken sebebin açıklanması da gerekçe ilkesidir¹²⁶. Gerekçe ilkesi; idari işlemin sebebinin metinde gösterilmesi anlamına gelmektedir¹²⁷. Hatta gerekçe ilkesi işlemin sebebinin gösterilme zorunluluğu olarak ifade edilebilir ve idari işlemlerde kanunda öngörülmüş olmasa da gerekçe bulunmalıdır¹²⁸. İdari işlemlerin gerekçesi, işlem metninde yazılı olmasa da bu idari işlemin gerekçesinin ya da sebebinin olmadığı anlamına gelmemektedir. İdare, işlem yaparken keyfi davranamayacağından idareyi işlem yapmaya iten belirli bir sebebin ya da sebeplerin olması gerekir¹²⁹.

Kanun, yönetmelik gibi hukuki işlemler, idareyi işlem yapmaya sevk eden unsur olabilirken hastalık, yaşlılık, ölüm ve doğal afetler gibi maddi vakıalar da idareyi işlem yapmaya sevk edebilmektedir¹³⁰. İdarenin bir işlemi belirli bir sebebe bağlı olarak yaptığını, belirli maddi vakıaların idareyi bu işlemi yapmaya sevk ettiğini ve bu vakıaların işlemin tesis edildiği anda idare tarafından da dikkate alındığını gösteren veri, işlem metninde gerekçenin yer almasıdır. İşlem metninde gerekçe yer almadığı ve yalnızca yargısal denetim aşamasında idarece mahkemeye bildirildiği takdirde, işlemin sebebe bağlı olarak yapıldığını kesin olarak anlamak mümkün olmamakta; maddi hukuka ilişkin olması gereken sebep, yargılama ve ispat hukuku ile ilgili bir soruna dönüşmektedir¹³¹.

Diğer taraftan idarenin bir kararı alırken kararı en ince ayrıntısına kadar düşünmesi gerekçe yükümlülüğü nedeniyledir¹³². İdari makam gerekçe ile hangi olaylar ve hangi hukuki sebebe dayanarak işlem tesis ettiğini ortaya koymaktadır. Denilebilir ki; idarenin sebep unsuru idarenin tasarruflarını haklı çıkartmaktadır¹³³. İdari işlemin düzenlenmesine temel oluşturan görüş ve düşünceler, idari işlemin sebebi; bu görüş ve düşüncelerin işlem metninde gösterilmesi, işlemi tesis etme nedenlerinin açıklanması, işlemin sebebinin gösterilmesi de gerekçedir¹³⁴.

Gerekçe ilkesi, idari işlemin muhatabına idari işlemin sebebini bildirmek anlamına da gelmektedir¹³⁵. Gerekçe ile işlemde etkilenen kişiye, işlemin dayandığı sebepler hakkında bilgi

¹²³ Öztürk, s. 1046.

¹²⁴ Öztürk, s. 1045.

¹²⁵ Akyılmaz, Gerekçe, s. 17.

¹²⁶ Boulanger, s. 148.

¹²⁷ Akıllıoğlu, Gerekçe, s.7.

¹²⁸ Akıllıoğlu, Gerekçe, s. 8.

¹²⁹ Erkal, s. 122.

¹³⁰ Karatepe, s. 98.

¹³¹ Öztürk, s. 1046.

¹³² Kaya, s. 218.

¹³³ Erkal, s. 124.

¹³⁴ Boulanger, s. 148.

¹³⁵ Seçkin, Gül; s. 530.

verilmektedir¹³⁶. İlgili, genelde idarenin bir olaya bakış açısını ilk defa gerekçeyle öğrenmektedir¹³⁷. İdari işlemin tamamlanmasından sonra, idare tarafından doğrudan veya ilgilinin istemi üzerine işlemin sebebinin ilgiliye bildirilmesi şeklinde de gerçekleşebilir¹³⁸.

Gerekçe ilkesi idari işlemin yapılmasından sonra sebep unsurunun olaya doğru uygulanıp uygulanmadığının ilgili tarafından denetlenmesini sağlamaktadır¹³⁹. İdare, gerekçe ile idari işlemi yapma sebebini, kendisini idari işlemi yapmaya yönelten nedenleri, olayları ve idari işlemle ilişkili bilgileri açıklar. Aslında idare, böylece düzenlemiş olduğu işlemin “arkasında” durmakta, yaptığı işlemin hukuka uygun olduğunu, gerekliliğini ortaya koymaktadır. İşlemi düzenlemekteki haklılığını ve işlemin gerekliliğini, gerekçesini açıklayarak deklare etmektedir. İlgili de idarenin bu açıklamasıyla ya da bildiriyle işlemin gerekçesi ile bir başka ifadeyle idarenin işlemi düzenleme nedenleriyle ilk kez bu aşamada karşılaşmakta ve idarenin hukuka uygun davranıp davranmadığını ya da “haklılığını” kendi terazisinde tartmaktadır. Böylece idareyi ve idarenin düzenlediği işlemi gerekçe ilkesi ile denetlemektedir. Bu aşamadan sonra gerekli görmesi hâlinde ilgili idari işleme karşı hak arama yollarına başvurabilmektedir.

IV. İDARİ USUL KANUNU VE GEREKÇE İLKESİ

Bir idari faaliyetin hangi idari merci tarafından hangi biçimde yapılacağına gösteren kullarlar bütünü, idari usuldür¹⁴⁰. İdarenin düzenli, objektif ve güvenilir bir tarzda işlemesi, belirli ve elverişli birtakım usullere uyulmasına bağlıdır¹⁴¹

Gerekçe, idari usul yasası olan hukuk sistemlerinde bir savunma hakkı olarak egemendir¹⁴². Bununla birlikte idari usul kanununa sahip olmayan ülkelerde de gerekçeye ilişkin özel düzenlemeler bulunmaktadır. Ülkelerin gerekçe ilkesini idari usul yasasında düzenledikleri veya idari işlem bazında sınırlandırdıkları ya da konuya ilişkin düzenlemede bulunmadıkları görülür. Bu başlık altında gerekçe ilkesi, ülke uygulama örnekleriyle incelenecek ve Türk İdare Hukukunda gerekçe ilkesi değerlendirilecektir.

A. ÜLKE UYGULAMALARINDA GEREKÇE İLKESİ

Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi'nin (77) 31 sayılı “İdarenin İşlemleri Karşısında Bireyin Korunması Hakkında Karar”ında gerekçe ilkesi düzenlenmiştir. İlkenin çevirisi: “*Haklarını, özgürlüklerini ya da yararlarını zedeler nitelikte bir yönetsel işlem söz konusu olduğunda, ilgiliye işlemin dayandığı nedenler üzerine bilgi verilir. Bu bilgi verme, işlemde nedenlerin açıklanması biçiminde olabileceği gibi, ilgilinin isteği üzerine makul bir süre içinde yazılı biçimde de olabilir.*”¹⁴³ şeklindedir. İlleden de anlaşılacağı üzere bireyin idarenin işlemleri karşısında korunması için gerekçe ilkesi son derece önemli ve gereklidir. Avrupa Konseyi Bakanlar

¹³⁶ Akyılmaz, Gerekçe, s. 23.

¹³⁷ Tural, s. 22.

¹³⁸ Erkal, s. 122.

¹³⁹ Tural, s. 22.

¹⁴⁰ Balta, s. 196.

¹⁴¹ Balta, s. 196.

¹⁴² Akıllıoğlu, Gerekçe, s. 9.

¹⁴³ Akıllıoğlu, s. 51.

Komitesi kararı, bir işlemin gerekçelendirilmesini o işlemin bir hak, özgürlük veya menfaat ihlâline neden olması şartına bağlamaktadır¹⁴⁴.

Komitenin düzenlemesi dışında çeşitli ülke uygulamalarında da gerekçe ilkesine yer verildiği görülmektedir. İkinci Dünya Savaşı sonrasında, hukukun üstünlüğü ve demokrasi ilkelerini benimseyen ülkelerde idari usule ilişkin pek çok düzenleme yapılmıştır¹⁴⁵. Avrupa'da idari usul alanında kanunlaştırma hareketi; ilk olarak İspanya'da başlamış, 1925 yılında Avusturya Genel İdari Usul Kanununun da etkisiyle pek çok ülkede yaygınlaşmıştır¹⁴⁶. Amerika Birleşik Devletleri'nde, 1946 yılında Amerika Birleşik Devletleri İdari Usul Kanunu düzenlenmiştir¹⁴⁷.

Amerika Birleşik Devletleri'nde düzenlenen İdari Usul Kanunu, düzenleyici işlemler için gerekçe yükümlülüğü getirmekte¹⁴⁸, Gerekçe ilkesi Amerikan İdari Usul Kanununda hem düzenleyici işlemler hem de bireysel işlemler için kabul edilmiştir¹⁴⁹. Düzenlemeye göre; düzenleyici işlemlerde, dayanak ve amaca ilişkin olarak kısa bir açıklama eklenmesi, bireysel işlemlerde ise, herhangi bir şarta bağlı olmaksızın gerekçe gösterilmesi gerekmektedir¹⁵⁰. Düzenleyici işlemlerin idareye yük getirmeden ama hakların da uygulanmasına engel olmadan yapılabilmesi için bir takım dengeleyici prosedürler öngörülmektedir¹⁵¹.

Norveç İdari Usul Kanununda, düzenleyici işlemlerde idarenin düzenleyici işlem yetkisinin dayanağı olan kurallar açıkça belirtilmekte¹⁵². İsviçre Federal İdari Usul Kanununda gerekçenin açıklanmayacağı hâller, tarafların isteklerinin tamamen karşılanmış olduğu ve tarafların gerekçe istememesi hâlleridir¹⁵³. İspanya'da, düzenleyici işlem yetkisine ilişkin bir düzenleme yer almamaktadır¹⁵⁴. İspanya'daki düzenlemede gerekçe ilkesinin geçerli olduğu işlemler, tek tek sayılmıştır¹⁵⁵.

¹⁴⁴ Seçkin, s. 50.

¹⁴⁵ Çaptuğ, s. 192.

¹⁴⁶ Çaptuğ, s. 192.

¹⁴⁷ Çaptuğ, s. 192.

¹⁴⁸ Amerikan İdari Usul Kanunu (APA) § 552, naklen Seçkin, s. 55.

¹⁴⁹ Seçkin, s. 40.

¹⁵⁰ Volkan Kuyumcu, Türkiye'de İdari Usul Çalışmaları ve Sorunlar, Ankara: 2010, s. 91, www.igb.gov.tr/Kutuphane/volkankuyumcu.pdf, (29.09.2023).

¹⁵¹ Detaylı bilgi için bkz. Çaptuğ, s. 199.

¹⁵² Gemalmaz, Doğru. Federal Almanya İdari Usul Kanunu m.39/f.2 naklen, s.134.

¹⁵³ Akyılmaz, Gerekçe, s. 26.

¹⁵⁴ Gemalmaz, Doğru. Federal Almanya İdari Usul Kanunu m.39/f.2 naklen, s.134.

¹⁵⁵ a. Kişi menfaatlerini ya da sübjektif hakları kısıtlayan girişimler.

b. İdari işlemlerle ilgili görev tanımlarını gözden geçiren, idari kaynakları, hukuki yollara önceden yapılmış itirazları ve arbitraj işlemlerini çözüme kavuşturan girişimler.

c. Danışma organlarının mütalaalarından ya da geçmiş örneklerde rastlanılan kriterlerin sürekliliğinden ayrılan durumlar.

d. Her ne nedenle yapılmış olursa olsun, girişimlerin durdurulması.

e. Acil yazışma normlarının uygulanması ya da sürelerin uzatılması için yapılan anlaşmalar.

f. Takdir hakkı bulunan yetkilerin kullanımı uyarınca yapılan girişimler ve kanun gereği yapılması mecburi olanlar ile açık kural gereği olanlar." naklen, Akyılmaz, Gerekçe, s. 25.

İdari işlemin gerekçeli olması ilkesi, Alman İdari Usul Kanununda düzenlenmiştir¹⁵⁶. Alman İdari Usul Kanununda genel düzenleyici işlemlerde gerekçe gösterilmemesi kuralı bulunmaktadır¹⁵⁷. Ayrıca Kanunda, gerekçe belirtilmesi gerekmeyen işlemler düzenlenmiştir¹⁵⁸.

İtalya'da da 1990 tarihli İtalyan İdari Usul Kanunu, her idari işlemin, idari teşkilatı, kamu hizmetlerinin yürütülmesini ve personeli ilgilendirenler de dahil olmak üzere gerekçelendirilmesini düzenlemekte, kanuni zorunluluğun yerine getirildiği kararlar ve düzenleyici işlemlerde de gerekçe yükümlülüğü bulunmamaktadır¹⁵⁹.

İngiltere'de ise gerekçenin idari işlemlerde gösterilmesi; müracaat denetim hakkına engelleme, yetkinin kötüye kullanımı, meşru beklenti hâli ve doğal adalet ve hakkaniyet hâlinde kabul edilmektedir¹⁶⁰.

Genel idari usul kanunu bulunmayan ülkelerde örneğin idare hukuku sistemimizin de geniş ölçüde etkilendiği Fransa İdare Hukuku sisteminde, özgürlükler ve bilgi edinme, idari belgelere ulaşma, idari işlemlerin gerekçelendirilmesine dair kanuni düzenlemeler bulunmaktadır¹⁶¹. Fransa İdari kararların gerekçesi ve idare ile halk arasındaki ilişkilerin iyileştirilmesi hakkındaki 11 Temmuz 1979 tarihli kanunda düzenlemelere yer verilmiştir¹⁶². Kanunda genel bir gerekçe belirtme yükümlülüğü düzenlemek yerine bu yükümlülüğün geçerli olacağı işlemlerin listesini vermektedir¹⁶³. Kanun'un "Les actes unilatéraux pris par l'administration" başlıklı ikinci bölümünde, idarenin tek yanlı işlemlerine¹⁶⁴ ilişkin kurallar düzenlenmiştir¹⁶⁵. Bireysel idari işlemler için gerekçe yükümlülüğü maddede sayılanlarla sınırlıdır¹⁶⁶.

İdari usul kanunlarında gerekçe ilkesi, ya gerekçelendirilmesi gereken kararların sayma yoluyla belirtilmesi ya da gerekçelendirilmesi gerekmeye işlemler belirtilerek düzenleme yoluna gidilmesi şeklinde düzenlenmektedir¹⁶⁷. İdari usul kanunuyla kamu veya idare edilenler bakımından özel güven ve kararlılık isteyen alanların düzenlenmesinin uygun olacağı doktrinde ifade edilmektedir¹⁶⁸. Özellikle idarenin bireysel işlemler düzenlerken gerekçe yükümlülüğü

¹⁵⁶ Seçkin, s. 33.

¹⁵⁷ Federal Almanya İdari Usul Kanunu m.39/f.2 naklen, Gemalmaz, Doğru, s.134.

¹⁵⁸ Gemalmaz, Doğru, s.133- 134.

¹⁵⁹ Akyılmaz, Gerekçe, s. 26.

¹⁶⁰ Kaya, 224 vd.

¹⁶¹ Seçkin, s. 34.

¹⁶² Seçkin, s. 34.

¹⁶³ Kaya, Fransız Hukukunda, s. 112.

¹⁶⁴ "Kamu özgürlüklerini kısıtlayan veya bir kolluk işlemi niteliğinde olanlar, bir yaptırım içeren kararlar, hak yaratan bir işlemi geri alan veya kaldıran işlemler, zamanaşımı, hak düşürücü süre ya da uyulması zorunlu süre nedeniyle olumsuz işlemler, kanuni koşullara uyduğu halde ilgiliye istediği yararı sağlamayı reddeden işlemler, kanun veya düzenleyici işlemlerle saptanan genel kurallara istisna getiren işlemler." Seçkin, s. 57.

¹⁶⁵ Düzenlemede; idari işlemlerin gerekçeli olması (L.211) ve imzalanması (L.212), yürürlüğe girmesi (L.221) bu bağlamda zımni kararların durumu (L.231), geri alma ve kaldırmaya yönelik kurallar (L.240 vd.) yer almaktadır. Detaylı bilgi için bkz. Çaptuğ, s. 222.

¹⁶⁶ "Gerçek veya tüzel kişiler, kendilerini olumsuz yönde etkileyen bireysel idari işlemlerin gerekçesini gecikmeksizin öğrenme hakkına sahiptir. Bu amaçla, temel hakları kısıtlayan, düzenleyici bir tedbir getiren, bir yaptırım öngören, ruhsat vermeyi sınırlandırıcı birtakım şartlara bağlayan, ... hakları kısıtlayan veya geri alan, bir zaman kısıtlaması getiren, yasal şartlara uyduğu halde ilgiliye istediği yararı sağlamayı reddeden işlemlerde gerekçe belirtilmek zorundadır". Kaya, Fransız Hukukunda, s. 112.

¹⁶⁷ Seçkin, s. 32.

¹⁶⁸ Balta, s. 197.

kabul edilmişken düzenleyici işlemler bakımından bu zorunluluk kabul edilmemiştir. Gerekçe gösterme zorunluluğu genel kural olarak kabul edilmiş, gerekçe gösterilmesi gerekmeyen işlemlerin ise sayma yoluyla belirlenmesi yolu izlenmiş, bireysel nitelikli işlemler için gerekçe ilkesi kabul edilmiştir¹⁶⁹. Bireylerin hak ve menfaatlerinin korunabilmesi için bireysel işlemlerde gerekçe yükümlülüğünün kanunlarda düzenlenmesi yerindedir.

B. TÜRK İDARE HUKUKUNDA GEREKÇE İLKESİ

Türk idare hukukunda idareyi işlemin gerekçesini ilgiliye bildirmeye zorlayacak genel bir kural bulunmamaktadır¹⁷⁰. İdarenin gerekçelerini, ilgili hukuk kuralı ya da konunun niteliği gerektirmedikçe, işlemde belirtme zorunluluğu yoktur¹⁷¹. İdari işlemlerin gerekçeli olması, hukuk sistemimizde idari işlemin gerekçeli olmasını zorunlu kılan bir düzenleme olmasa da hukuk devleti ilkesinin bir sonucu olarak kabul edilmektedir¹⁷². Hukuk devleti gerekçe ilkesinin dayanağı olarak kabul edildiğinde ayrı bir düzenleme gerekmez idarenin işlemlerini gerekçeli olarak hazırlama yükümlülüğünün kendiliğinden doğduğunun kabulü gerekir¹⁷³.

İdari işlemlerin gerekçeli olması ilkesi, iyi idare hakkı bağlamında birey hak ve menfaatlerini koruyan ilkelerden olması nedeniyle en azından birey hak ve menfaatlerinin etkilendiği idari işlemlerde mutlak suretle uygulanması gerekliliğini ifade edenlerin yanı sıra tüm idari işlemlerin hesap verebilirlik ilkesi uyarınca gerekçeli olması gerektiği de ileri sürülmektedir¹⁷⁴.

Genel bir kural olmamakla birlikte hukuk sistemimizde gerekçe gösterilmesini zorunlu kılan ya da gerekçeyle ilişkilendirilebilen bazı yasal düzenlemeler bulunmaktadır. Dilekçe Hakkının Kullanılmasına Dair Kanun¹⁷⁵ ile Bilgi Edinme Hakkı Kanunu¹⁷⁶, gerekçeyle ilgili doğrudan düzenlemeler içerdiği gibi gerekçe ilkesiyle ilişkilendirilen dolaylı etkiler de taşımaktadır¹⁷⁷. Bu iki kanuni düzenlemenin dışında da gerekçe ilkesinin yer aldığı hukuki düzenlemeler bulunmaktadır¹⁷⁸. Mevzuatımızda, idari usul kurallarını öngören kimi bazı kanunlar bulunmaktadır. Amme Alacaklarının Tahsili Usulü Hakkında Kanun, İmar Kanunu, Vergi Usul Kanunu, Kamulaştırma Kanunu gibi özel idari usul içerikli düzenlemelerdendir¹⁷⁹.

Kural olarak idare, kararlarında her ne kadar gerekçe belirtmek zorunda değilse de kararlarını belli gerekçelerle almaya ve istendiğinde açıklamaya mecburdur¹⁸⁰. İdarenin düzenlediği bir işleme karşı açılan davalarda idare, idari işlemin gerekçesini İdari Yargılama Usulü

¹⁶⁹ Seçkin, s. 31.

¹⁷⁰ Akyılmaz, s. 53.

¹⁷¹ Balta, s. 200.

¹⁷² Boulanger, s. 184.

¹⁷³ Akyılmaz, Gerekçe, s. 33.

¹⁷⁴ Zeyrek, s. 324.

¹⁷⁵ Bkz. Bilgi Edinme Hakkı Bağlamında Gerekçe İlkesi başlığı.

¹⁷⁶ Bkz. Bilgi Edinme Hakkı Bağlamında Gerekçe İlkesi başlığı.

¹⁷⁷ Boulanger, s. 184.

¹⁷⁸ 1136 sayılı Avukatlık Kanunu, m. 7/1, 8/1, 20/1, 71/3, 153/4; 2908 sayılı Dernekler Kanunu, m. 54/1; 1615 sayılı Gümrük Kanunu, ek madde 2; 1512 sayılı Noterlik Kanunu, m. 12/1; 2954 sayılı Türkiye Radyo ve Televizyon Kanunu, m. 13/3; Döner Sermayeli Kuruluşlar İhale Yönetmeliği, m. 23; Evlendirme Yönetmeliği, m. 23/1; Kamu Konutları Yönetmeliği, m. 19; İl Millî Eğitim Disiplin Kurulları Yönetmeliği, m. 17/1; Rekabet Kurumu Çalışma Usul ve Esasları Hakkında Yönetmelik, m. 23, Basın Kartları Yönetmeliği.

¹⁷⁹ Azer, s. 130.

¹⁸⁰ Balta, s. 90.

Kanunu kapsamında bildirmelidir¹⁸¹. Madde uyarınca¹⁸² idare gerekçeyi mahkemeye sunmakla yükümlüdür¹⁸³. Uygulamada da idari işlemin gerekçesini öğrenmek için sıklıkla başvuru yolu budur. Gerekçenin gösterilmesi emredildiğinde, idari işleme ekli olarak açıklanması; hazırlık evrakı arasında gerektiğinde açıklanmak üzere durması da gerekçenin gösterilmesinin emredilmediğinde uygulanan usuldür¹⁸⁴.

Gerekçe gösterme zorunluğunun ya da gerekçe ilkesinin genel nitelikte bir yasada bile sınırlı da olsa düzenlenmiş olması oldukça önemli görülmektedir¹⁸⁵. Görülmektedir ki idari usul kanunlarında idari işlem düzenlenirken göz önüne alınacak esaslardan biri de gerekçe ilkesidir¹⁸⁶. Aslında hukuk devletinin bir sonucu da modern bir idari usulü öngörebilmesidir. Hukuk devleti, idari usul prosedürü ile bireye, idare karşısında güvence sağlamak amacıyla¹⁸⁷ da ülkemizde özellikle yargı yerleri hukuk devleti ilkesinin sonucu olarak idare açısından genel bir gerekçe yükümlülüğünün varlığını kabul etmemekte, açık bir kanuni düzenlemenin varlığını aramaktadır¹⁸⁸.

Ülkemizde idari usul kanunu hazırlıkları yapılmış olmakla birlikte kanunlaşmamıştır¹⁸⁹. Kanunlaşma hazırlıkları, oldukça kapsamlı düşünülmesi gereken bir konudur. İdari usul kanunu hazırlanırken, idarecilerin çalışma biçimleri gözlenmeli, idari usul sürecinde en doğru karar almaya ve aynı zamanda hukuki güvenliği sağlamaya en elverişli kurallar öngörülürken gerçekçi ve uygulanabilir kurallar öngörülmelidir¹⁹⁰. Ülkemizde idari usul kanununun düzenlenmesi, özellikle birey hak ve menfaatleri bakımından ve hukuk devleti anlayışının idarede yerleşmesi bakımından oldukça büyük katkılar sağlayacaktır.

V. DANIŞTAY KARARLARINDA GEREKÇE İLKESİ

Danıştay kimi bazı kararlarında, gerekçe ilkesine ilişkin değerlendirmelerde bulunmaktadır. Danıştayın en önemli görülen kararlarından biri doçentlik kadrosuna atamama işleminin düzenlenmesi için hukuken geçerli bir sebep gösterilmediği gerekçesiyle işlemin iptaline ilişkindir¹⁹¹. Dava, açık bulunan doçentlik kadrosuna atanmasının yapılması için yaptığı başvuru

¹⁸¹ Akyılmaz, s. 53.

¹⁸² “Dosyaların incelenmesi:

Madde 20 – 1. (Değişik birinci cümle: 18/6/2014-6545/17 md.) Danıştay, bölge idare mahkemeleri ile idare ve vergi mahkemeleri, bakmakta oldukları davalara ait her türlü incelemeyi kendiliğinden yapar. Mahkemeler belirlenen süre içinde lüzum gördükleri evrakın gönderilmesini ve her türlü bilgilerin verilmesini taraflardan ve ilgili diğer yerlerden isteyebilirler. Bu husustaki kararların, ilgililerce, süresi içinde yerine getirilmesi mecburidir. Haklı sebeplerin bulunması halinde bu süre, bir defaya mahsus olmak üzere uzatılabilir.”

¹⁸³ Erkal, s. 133.

¹⁸⁴ Karatepe, s. 103.

¹⁸⁵ Akıllıoğlu, Gerekçe, s. 15.

¹⁸⁶ Seçkin, s. 63.

¹⁸⁷ Seçkin, s. 61.

¹⁸⁸ Akyılmaz, Gerekçe, s. 35.

¹⁸⁹ Konuya ilişkin detaylı bilgi için bkz. Başbakanlık İdari Usul Kanunu Hazırlığı Uluslararası Sempozyumu Bildiriler Kitabı, Başbakanlık Basımevi, Ankara, 1998.

¹⁹⁰ Çaptuğ, s.242, detaylı bilgi için bkz. Atilla Değirmencioğlu. “İdari Usul Kanununun Hazırlanmasında Göz önünde Bulundurulması Gereken Hususlar”, T.C. Başbakanlık İdari Usul Kanunu Hazırlığı Uluslararası Sempozyumu Bildiriler Kitabı, Başbakanlık Basımevi, Ankara, Ocak 1998. s. 265-269.

¹⁹¹ Danıştay 5. Daire, (E.) 1987/777, (K.) 1988/1960, (T.) 27.06.1988 <https://legalbank.net/belge/d-5-d-e-1987-777-k-1988-1960-t-27-06-1988-danistay-5-daire-karari/516811/>, (01.10.2023).

üzerine, jüri üyelerince olumlu görüş bildirip üniversite yönetim kurulunca da olumlu karar alınmasıyla birlikte hukuken geçerli hiçbir nedene dayanmayan atamama işleminin iptalini usule ve hukuka uygun bulmuştur. Dava konusu işlemin iptali, atamama işleminin hukuken geçerli bir sebebe dayandırılmaması nedeniyledir.

Gerekçe ilkesine ilişkin diğer bir emsal niteliğindeki karar da sarı basın kartı verilmemesine ilişkin açılan davada verilen karardır¹⁹². Dava, sarı basın kartı verilmemesi işlemine ilişkin açılmıştır. Danıştay, idari işlemlerin gerekçeli olması ilkesine aykırı olarak düzenlendiğini tespit ettiği işlemi iptal etmiştir¹⁹³. Kararın gerekçesi; hukuki bir düzenlemeye dayandırılmış. Düzenlemede işlemlerin gerekçeli yapılacağıın yer aldığı, idarenin de buna uygun biçimde karar vermesi gerektiği, idari işlemin gerekçeli olmasının bir şekil şartı olduğu ve idari işlemlerin gerekçeli olması ilkesine aykırı olduğu ve bu nedenle iptaline karar vermiştir.

Karar, İdari Dava Daireleri Kuruluna¹⁹⁴ geldiğinde de işlemdeki şekle yönelik değerlendirmeyi tali şekil noksanlığı olarak kabul etmiş ve işlemin sonucunu etkilememesi, işlemin ilgilisinin durumunu değiştirmemesi nedeniyle kararı bozmuştur¹⁹⁵. Kararda şu ifadeler yer verilmektedir:

“Dosyanın incelenmesinden, işlemin dayanağı olan Basın Kartları Yönetmeliğinin 34, 35 ve 49 uncu maddeleri ile işlem tarihinden sonra yapılan düzenleme ile de olsa 46 ncı maddelerine göre basın kartı komisyonu kararlarının gerekçeli olması gerekmektedir. Burada açıklanması gereken ise, kararda gerekçeye yer verilmemiş olmasının kararın şekil şartını oluşturmakta olduğudur. Ancak burada öngörülen şekil kuralı işlemin varoluş şartına ilişkin olmayıp sonucu etkilemeyen, ilgililerin durumunu

¹⁹² Danıştay 10. Daire., (E.) 1993/1403, (K.) 1994/5633, (T.) 10.11.1994, <https://legalbank.net/belge/d-10-d-e-1993-1403-k-1994-5633-t-10-11-1994-danistay-10-daire-karari/529372/>, (01.10.2023).

¹⁹³ “İşlemin tesis edildiği tarihte yürürlükte olan Yönetmeliğin 46. maddesi; Basın Kartı Komisyonun kararlarının gerekçeli olması yolunda bir düzenleme içermemektedir. Dava dosyasının incelenmesinden davacının Sarı Basın Kartı istemini inceleyen Basın Kartı Komisyonunun 13.08.1992 tarihli toplantısında bu istemi gerekçesiz olarak reddettiği anlaşılmaktadır.

İdarenin işlemleri karşısında Bireyin Korunması Hakkındaki Avrupa Bakanlar Komitesinin 77 sayılı kararında, ilgilinin hak ve özgürlüklerine veya çıkarlarına değinen bir idari işlem sözkonusu olursa, olabilecek itiraza olanak vermek için gerekçeli olması öngörülmüştür.

İdari işlemlerin gerekçeli olması ilkesi; işlemi yapan idareyi yönetsel işlemin dayandığı maddi ve hukuksal nedenleri açıklamaya, uyguladığı yasayı kavramaya, doğru ve anlamlı olgular ortaya koymaya ve denetim yapmaya zorlar. İşlemden, gösterilen gerekçe işlemin yasaya uygunluğunu değerlendirme, itiraz edip etmeme ve yargı yoluna gidip gitmeme konusunda işlemin ilgisine yardımcı olur.

Nitekim anılan Yönetmeliğin 34. maddesinde; “müracaat sahibinin, kendisine kart verilmesini engelleyen durumu ortadan kalkmadıkça yeniden kart talebinde bulunamaz” düzenlemesi uyarınca, ilgilinin yeniden başvurusu için, önceki kart verilmeme nedenini bilmesi gerektirmektedir. 35. madde; kart düzenlememe gerekçesinin yazı ile ilgiliye 15 gün içinde bildirmesini düzenlemekle, işlemin gerekçeli olması zorunluluğunu getirmektedir. 49. maddede yer alan son inceleme için red kararının gerekçesinde belirtilen hususta değişiklik olduğunu ilgilinin belgelenmesini aramaktadır.

Bütün bu düzenlemeler de idari işlemin gerekçeli olmasını bir şekil şartı olarak öngörmektedir. Davacının Sarı Basın Kartı talebinin reddine ilişkin dava konusu işlem “idari işlemlerin gerekçeli olması ilkesi”ne aykırı bulunmaktadır.”

¹⁹⁴ Danıştay İDDK, (E.) 1995/769, (K.) 1997/525, (T.) 17.10.1997, <https://legalbank.net/belge/d-idrddk-e-1995-769-k-1997-525-t-17-10-1997-danistay-idari-dava-daireleri-kurulu-karari/624341/>, (01.10.2023)

¹⁹⁵ “Bu durumda dava konusu işlemin dayandığı sebep, davalı idarece anılan Yönetmeliğin 22 nci maddesi olarak belirtildiğinden dava konusu işlemin, sebep unsuru yönünden hukuka uygunluk denetimi yapılarak sonucuna göre bir karar verilmesi gerekirken, işlemin gerekçeye yer verilmemiş olmasından bahisle iptal edilmesinde hukuka uyarlık bulunmamaktadır.”

değiştirmeyen bir özelliğe sahip bulunduğundan, bu kurala uyulmamış olması dava konusu işlemin esasının incelenmesini engellemeyecek ve yalnızca bu yönden iptalini gerektirmeyecektir.”

Danıştayın verdiği karar, insan hakları temelli, birey ve idare ilişkisi bakımından gerekli, hukuk devletinin varlığını hissettiren nitelikteyken İdari Dava Dairelerinin kararı, konuyu şekil bakımından inceler niteliktedir. İdari Dava Daireleri Kurulu ve Danıştayın dava konusu edilen karara konu kanunu da farklı yorumladığı görülmektedir. Kurul, idari işlemde ret gerekçesinin yer almamasını idari işlemin şekil unsurunda yer alan ikincil nitelikte bir eksiklik olarak görmektedir. Oysa, işlemde gerekçenin yer almaması ikincil nitelikte bir şekil eksikliğinden ibaret değildir. Danıştay kararında da isabetle belirtildiği gibi ilgilinin idareye ikinci kez başvuru yaparken en azından ilk ret kararının gerekçesini bilmesi ve bu gerekçeye bağlı olarak eksikliği gidermesi ikinci kez ret kararı verilmesinin önüne geçecektir. Bu da bireyin hakkına kavuşmasını sağlayacaktır.

Danıştayın gerekçenin önemine değindiği kararları mevcuttur. Örneğin Danıştay sebep unsuruyla gerekçe yükümlülüğünün önemini bir kararında şu şekilde açıklamıştır:

“...idari işlemlerin bir sebebe ve gerekçeye dayalı olması hukukun genel ilkelerinden olduğundan, bu ilke genel anlamda düzenleme veya işlem yapan idareyi uyguladığı ve düzenleme yaptığı alanda doğru ve anlamlı olgular ortaya koymaya ve denetim yapmaya zorlar. İşlemlerde gösterilen sebep ve gerekçe, işlemin yasaya uygunluğu ve dayanağını değerlendirme, itiraz edip etmeme konusunda ilgililere yardımcı olmakla birlikte, idarenin saydamlığı, savunma hakları ve idareye güven ilkeleri ve hukuk devleti anlayışının oluşumu noktalarında da büyük öneme sahiptir”¹⁹⁶.

Bir başka kararında Danıştay gerekçenin önemine ve içermesi gerekli unsurlara değinmiştir: “Bir idari işlemin dava yoluyla iptalinin istenilip istenilmeyeceği kararında işlemin hangi gerekçeyle tesis edilmiş olduğu hususunun, yani işlemin sebep unsurunun önemi yadsınamaz. İdari işlemlerin gerekçeleri, işleme muhatap olan bireyi işlemin hukukiliği konusunda da ikna edebilecek unsurları içermelidir”¹⁹⁷.

Danıştay bazı kararlarında gerekçeyi sebep unsurunun denetimi açısından ele almıştır: “İdari yargı yerince, bir işlem yargı denetimine tabi tutulurken, işlemin yetki, şekil, neden, konu ve maksat yönlerinden hukuka ve hizmet gereklerine uygun olup olmadığının araştırılması gerekir. Bu durumda, işleme esas alınan gerekçenin, diğer bir deyişle, işlemin neden unsurunun incelenmesi ve alınacak sonuca göre bir karar verilmesi gerekmektedir”¹⁹⁸.

Danıştay bir kararında idari yaptırım niteliğindeki işlemlerde, temel hak ve özgürlükleri sınırlandıran, onlara müdahale niteliği taşıyan işlemlerde ve verilmiş bir hakkı, izni veya yetkiyi geri alan işlemlerde bu işlemlerin idare edilenler yönünden ağır sonuçlar doğuracağı hususu dikkate alındığında, idarenin gerekçe yükümlülüğüne uyması gerektiğini belirtmiştir¹⁹⁹. Benzer

¹⁹⁶ Danıştay, 8D, 01.03.2010, (E.) 2009/7831, (K:) Y. Durdurma, www.legalbank.net (30.01.2016) naklen Boulanger, s. 180.

¹⁹⁷ Danıştay, 12D, (E:) 2015/1682, (K:) 2015/5866, (T.) 11.11.2015, www.legalbank.net (24.05.2016) naklen Boulanger, s. 180.

¹⁹⁸ Danıştay, 8D, E: 1989/504, K: 1990/913, (T.) 17.09.1990, Danıştay Bilgi Bankası, www.danistay.gov.tr (26.05.2015) naklen Boulanger, s. 180.

¹⁹⁹ Dava konusu uyuşmazlık bu anlatım çerçevesinde incelendiğinde; davacı şirkete ait işyerinin on gün süreyle kapatılmasına ilişkin işlem idari yaptırım niteliğinde bir işlem olduğundan, kapatma gerekçesinin idari işlemden

biçimde idari yaptırıma ilişkin kararlarda da gerekçe yükümlülüğünün önemini vurgulamaktadır.

“Ancak, idari yaptırım niteliğindeki işlemlerde, temel hak ve özgürlükleri sınırlayan, onlara müdahale niteliği taşıyan işlemlerde ve verilmiş bir hakkı, izni veya yetkiyi geri alan işlemlerde bu işlemlerin idare edilenler yönünden ağır sonuçlar doğuracağı hususu dikkate alındığında, idarenin gerekçe yükümlülüğüne uyması gerekmektedir. Dava konusu uyumsuzluk bu anlatım çerçevesinde incelendiğinde; davacı şirkete ait işyerinin on gün süreyle kapatılmasına ilişkin işlem idari yaptırım niteliğinde bir işlem olduğundan, kapatma gerekçesinin idari işlemde anlaşılması gerektiği açıktır”²⁰⁰

Danıştay, idari yaptırıma ilişkin bu kararında genel bakış açısından uzaklaşmıştır. Kararlarında idari yaptırımın doğuracağı olumsuz sonuçlara vurgu yapmaktadır.

İçtihadı bir hukuk dalı olan idare hukukunda içtihatlarla konuların gelişmesi beklenirken gerekçe ilkesi bakımından aksi yönde bir uygulamanın varlığı görülmektedir. Kanunların koyduğu zorunluluklar dışında içtihatlarla idari işlemde gerekçe ilkesini getiren bir karara rastlanmamaktadır. Hatta kanunla getirilen düzenlemeyi birey hak ve özgürlükleri ya da hukuki düzenlemeler bakımından ele almamış şekil şartı ile ilişkilendirerek idari işlemin asli unsurlarından değil tali nitelikte bir şekil şartı olarak saymıştır. Bu durum da gerekçe ilkesinin içtihatlarla getirilemeyeceği ya da geliştirilemeyeceğini göstermesi bakımından anlamlıdır.

VI. GEREKÇELİ KARAR HAKKI BAĞLAMINDA GEREKÇE İLKESİ

Gerekçe, yargı kararları bakımından kararda yer alması gereken bir unsur olması ve “gerekçeli karar hakkı” bakımından önemlidir. Yargı kararları bağlamında gerekçede; yargı makamını hüküm vermeye götüren maddi ve hukuki sebepler ve kararın dayanakları açıklanmaktadır. Esasen idari işlem bakımından değerlendirildiğinde de gerekçenin yargı kararlarındaki anlamının gerekçenin idari işlemdeki anlamına benzer olduğu görülmektedir. İdari işlemin maddi ve hukuki sebepleri ve idari işlemin dayanağı gerekçeyle açıklanmaktadır.

Gerekçeli karar hakkının hukuki dayanaklarından ilki 1982 Anayasasıdır. Anayasanın 36. Maddesi “*Hak arama hürriyeti*” ni düzenlemektedir²⁰¹. 141. Maddede de “*Duruşmaların açık ve kararların gerekçeli olması*” düzenlenmektedir²⁰². ayrıca aynı maddenin 3. fıkrasında “mahkemelerin her türlü kararları gerekçeli yazılır” (m.141/3) düzenlemesiyle gerekçe, yargı kararlarının tümü ve mahkemelerin tüm kararları için zorunlu olarak düzenlenmiştir²⁰³. Düzenleme gereğince mahkemeler kararlarını gerekçeli açıklamak zorundadırlar.

anlaşılması gerektiği açıktır”, Danıştay, İDDGK, 21.04.2011, (E) 2007/1800, (K.) 2011/267, (T.) 22.01.2015 Danıştay Bilgi Bankası, www.danistay.gov.tr, naklen Boulanger, s. 180.

²⁰⁰ Danıştay İDDK, (E.) 2007/1800, (K.) 2011/267, (T.) 21.04.2011, www.lexpera.com.tr (01.10.2023).

²⁰¹ “Herkes, meşru vasıta ve yollardan faydalanmak suretiyle yargı mercileri önünde davacı veya davalı olarak iddia ve savunma ile adil yargılanma hakkına sahiptir.”

²⁰² “Bütün mahkemelerin her türlü kararları gerekçeli olarak yazılır.”

²⁰³ Anayasa Mahkemesi de Anayasa’nın 36. maddesi uyarınca inceleme yaptığı birçok kararında, ilgili hükmü Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi’nin (Sözleşme) 6. maddesi ve Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi (AİHM) içtihadı ışığında yorumlamak suretiyle, gerek Sözleşme’nin lâfzi içeriğinde yer alan gerek AİHM içtihadıyla adil yargılanma hakkının kapsamına dâhil edilen gerekçeli karar hakkı ve silahların eşitliği ilkesi gibi ilke ve haklara, Anayasa’nın 36. maddesi kapsamında yer vermektedir B. No: 2012/13, 2/7/2013, §38, https://kararlarbilgibanasi.anayasa.gov.tr/, (03.10.2023).

2577 Sayılı İdari Yargılama Usulü Kanununda da yürütmenin durdurulması kararlarında idari işlemin hangi gerekçelerle hukuka açıkça aykırı olduğu ve işlemin uygulanması hâlinde doğacak telafisi güç veya imkânsız zararların neler olduğunun belirtilmesi zorunluluğu getirilmiştir²⁰⁴. Her ne kadar anayasada mahkeme kararlarının tümü için gerekçe ilkesi düzenlenmişse de idari yargı makamları yürütmenin durdurulması taleplerine ilişkin verdiği kabul ya da ret kararında gerekçe açıklamamaktaydı. Bunun üzerine kanun koyucu İdari Yargılama Usulü Kanunda değişiklik yapma yoluna gitmiştir. Kanun değişikliğiyle idari yargı makamlarının uygulamalarının değiştiği söylenebilir. Benzer süreç idari işlemlerin gerekçeli olması yükümlülüğünün idare için getirilmesinde de yaşanabilir. Kanuni düzenleme olması hâlinde idarenin zamanla düzenlemeye uygun hareket etmeye başlaması muhtemeldir.

Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinin “*Adil yargılanma hakkı*” başlıklı 6. Maddesi de gerekçeli karar hakkının hukuki dayanaklarından²⁰⁵. Her ne kadar madde de gerekçeli karar hakkı açıkça düzenlenmemişse de madde metninin yorumundan bu hakka ulaşılmaktadır²⁰⁶. Anayasa Mahkemesi de kararlarında gerekçe hakkının adil yargılanma hakkı kapsamında olduğunu belirtmektedir²⁰⁷. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi de yargı makamlarının kararlarında “yeterli gerekçe” göstermeleri gerektiğini, gerekçe gösterme yükümlülüğünün kapsamının, kararın niteliğine göre değiştiğini ve davaya konu olaya göre değerlendirilmesi gerektiğini düşünmektedir²⁰⁸.

Anayasa Mahkemesinin de gerekçeli karar hakkını değerlendirdiği kararları bulunmaktadır. Mahkeme kararlarında; gerekçe hakkının önemini, içeriğini açıklamaktadır. Anayasa Mahkemesine göre adil yargılanma hakkının unsurlarından biri de mahkeme kararlarının gerekçeli olmasıdır. Anayasa Mahkemesi, gerekçenin nasıl olması gerektiğine ilişkin de değerlendirmelerde bulunmaktadır²⁰⁹. Gerekçe hakkının kullanımını yargılamada ileri sürülen her türlü iddia ve savunmaya ayrıntılı şekilde yanıt verilmesi anlamında yorumlamamaktadır. Kararın niteliğine göre, gerekçe gösterme zorunluluğunun kapsamının değişeceği görüşündedir. Kararın mahiyetine göre kimi zaman gerekçenin detaylı yazılması gerekirken kimi zamanda çok detaylı açıklanması gerekmeyecektir. Bu durum, idari işlemlerin gerekçesinin açıklanması için de böyledir. Kimi bazı idari işlemlerde gerekçenin detaylıca açıklanması gerekirken kimisi için

²⁰⁴ md.27.

²⁰⁵ “Herkes medeni hak ve yükümlülükleri ile ilgili uyuşmazlıklar ya da cezai alanda kendisine yöneltilen suçlamalar konusunda karar verecek olan, kanunla kurulmuş bağımsız ve tarafsız bir mahkeme tarafından davasının makul bir süre içinde, hakkaniyete uygun ve açık olarak görülmesini isteme hakkına sahiptir.”

²⁰⁶ Şeker, H.(2004). Strazburg Yargı Kararlarında; Doğru, Haklı, Yasal ve Makul Gerekçe Biçimleri, İstanbul: *İstanbul Barosu Dergisi*, 78(2) , s. 448.

²⁰⁷ “Yapılan yargılama sırasında tanık dinleme hakkı da dâhil olmak üzere delillerin ibrazı ve değerlendirilmesi adil yargılanma hakkının unsurlarından biri olarak kabul edilen silahların eşitliği ilkesi kapsamında kabul edilmekte olup, bu hak ve gerekçeli karar hakkı da makul sürede yargılanma hakkı gibi adil yargılanma hakkının somut görünümleridir.” Mustafa Kahraman, B. No: 2014/2388, 4/11/2014, § 33, <https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/>, (03.10.2023).

²⁰⁸ *Higgins ve Diğerleri /Fransa*, B. No: 134/1996/753/952, 19/2/1998, § 42, <https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/>, (03.10.2023).

²⁰⁹ Bkz. Anayasa Mahkemesi B. No: 2013/1213, 4/12/2013, § 26, <https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/>, (03.10.2023).

de bu denli bir detay vermeye ihtiyaç olmayacaktır. Gerekçeli karar yazım tekniği, benzerlikleri oranında idari işlemin gerekçesinin yazımında da kullanılabilir niteliktedir.

Anayasa Mahkemesi davanın niteliğine göre gerekçenin ayrıntısının değişebileceğini kabul etmektedir. Ancak gerekçenin yazımına ilişkin Anayasa Mahkemesinin vurguladığı nokta, kararın hüküm kısmına dayanak oluşturan hukuki gerekçenin kısa ve özet de olsa yazılmış olmasıdır²¹⁰. İdari işlem bakımından da idari işlemin düzenlenmesine dayanak oluşturan gerekçenin açıklanması gerekmektedir.

Yargı kararlarının gerekçeli olmasının sonuçları Anayasa Mahkemesince değerlendirildiğinde; davanın taraflarının mahkeme kararının dayanağını öğrenerek mahkemelere ve genel olarak yargıya güven duymalarını sağlaması, tarafların kanun yoluna etkili başvuru yapmalarını sağlaması olarak görülmektedir. Anayasa Mahkemesi, kanun yolunun etkili kullanılmasının gerekçesi bilinen bir kararla mümkün olduğu görüşündedir²¹¹. Gerekçeli karar hakkı yargıya güveni artırırken gerekçeli idari işlem de idareye olan güveni artırır.

Kanun yolu mahkemelerince verilen kararların gerekçelerinin ayrıntılı olmaması, ilk derece mahkemelerince verilen kararların kanun yolu aşamasında üst mahkemelerde onanması hâlinde aynı gerekçelerin kullanılmasıyla açıklanmaktadır²¹². Benzer durum, ilk derece idari yargı yerleri ile idari makamlar arasında da vardır. İlk derece yargı yerleri, idari işlemi hukuka uygun bulduğu kararlarında, idarenin kararlarına benzer nitelikte değerlendirme yaptığından idari işlemin gerekçeli düzenlenmesi bu bakımdan da önemlidir.

Gerekçeli karar hakkı bağlamında değerlendirildiğinde, gerekçe yazımı adaletin doğru, düzgün yerinde işlediğini gösteren unsur olması bakımından önemlidir. Benzer biçimde “iyi idarenin hissedilmeyen idare oluşu” da idarenin işlemlerinin gerekçelerinin açıklanmasıyla mümkün olacaktır. Yargı kararlarının gerekçeli olması ne denli önemliyse idari işlemlerin gerekçeli olması da en az onun kadar önemli, gerekli ve hukuk devleti için faydalıdır. Bu bağlamda gerekçeli idari işlem, bir haktır.

SONUÇ

Kamu hizmeti yürütmekle görevli idare, bu görevini yerine getirebilmek için kamu yararı amacıyla idari işlemler düzenler. İdarenin düzenlemiş olduğu bu idari işlemler mutlaka bir sebebe dayanarak yapılır. İdare, idari işlemlerine dayanak teşkil eden bu sebebi ya da sebepleri, işlemi düzenlerken kullandığı kriterleri ve işlemle ilgili bu ve benzeri hususları tek başına değerlendirir. İdarenin tek yanlı işlemler yapabilme gücü, bu durumu doğurmaktadır. Bu noktada, idarenin düzenlemesinden etkilenen ilgilinin, tüm bu idari işlemi düzenleme prosedürü hakkında bilgi sahibi olması ancak idari işlem hakkında yargılama yapılması aşamasında mümkündür. İdarenin düzenlediği işlemlere “taraf” olamamanın yanı sıra temel hak ve özgürlüğüne etki eden bir işlemin gerekçeleri ve değerlendirme kriterlerinden oldukça geç bilgi sahibi olması, ilgiliyi “itaat” eden, “söz dinleyen” tebaa konumuna düşürmektedir. Oysa geline çağda hukuk devleti ilkesinin gerekleri de düşünüldüğünde idarenin düzenlediği işlemlerin

²¹⁰ B. No: 2012/1034, 20/3/2014, § 33, <https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/>, (03.10.2023).

²¹¹ B. No: 2012/1034, 20/3/2014, § 34, <https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/>, (03.10.2023).

²¹² B. No: 2012/1269, 8/5/2014, § 53, <https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/>, (03.10.2023).

gerekçelerinin bilinmesi idari işlemin ilgisi bakımından bir hak olarak görülmektedir. Gerekçe ilkesine uygun olarak düzenlenen idari işlemler birey idare ilişkisi açısından son derece olumlu olacaktır. Aynı zamanda gerek uygulamalar gerekse anlayış açısından hukuk devleti ilkesine yaklaştıracaktır.

Bir diğer konu da usul kanunun yürürlüğe girmemiş oluşudur. Düzenlenecek bir usul kanunuyla idarenin işlemlerine ilişkin olarak gerekçe açıklama yükümlülüğü getirebilir. Kanunla düzenlenmemiş olsa bile içtihadi bir hukuk dalı olan idarede bireyin temel hak ve özgürlüklerinin korunması bağlamında gerekçe ilkesi kabul edilmelidir. Ancak yargı yerleri bu yönde içtihatlar geliştirmemekte, içtihatlarla idareyi gerekçe ilkesini uygulaması için zorlamamaktadırlar. Oysa içtihat geliştirmek için temel neden hukuk devleti ilkesinin Anayasadaki varlığıdır. Kanun koyucu konuya ilişkin kanun çıkarmazken yargı yerleri içtihat geliştirmekten gerekçe yükümlülüğünün idare hukuku sisteminde yer etmesi oldukça güçleşmektedir.

Ülkemizde idari usul yasasının olmaması, idarenin gerekçe ilkesine uygun davranmasının önüne geçmektedir. Oysa hukuk devleti ilkesi tek başına dahi idari usul ilkelerine dayanak teşkil edebilecektir. Özellikle gerekçe ilkesinin bireyler üzerinde sağladığı hukuki koruma düşünüldüğünde bu ilkenin hukuk sistemimize dahil edilmesi gerektiği görülmektedir. İdare hukuk sistemimizde, kanunda açıkça düzenlenen hâllerde gerekçe yükümlülüğü vardır. Bunların dışında idareyi gerekçe açıklamaya zorlayacak özel düzenleme bulunmamaktadır. Ancak anayasada yer alan hukuk devleti ilkesinin tek başına dahi gerekçe yükümlülüğünün yerine getirilmesini sağlayabilecek güçte bir hukuki düzenleme olduğu düşünülmektedir. Hukuk devletinde idari işlemlerde gerekçenin yer alması birey için bir hak olduğundan bu hakkın yerine getirilmesi devleti hukuk devleti yapmaktadır.

Yürütmeyi durdurma kararları yargı makamlarında uzun süre gerekçe açıklamadan veriliyordu. Kanunda getirilen düzenleme bu noktada, kararların veriliş biçimini değiştirmiş idari işlemlerde gerekçe yükümlülüğünün de idare hukukunda yerleşmesi benzer bir süreçle mümkün olabilecektir. Yürütmeyi durdurma kararlarının veriliş usulü, “şablon” karar uygulamasından uzaklaşmış ve “rasyonellik” uygulanarak, kararın neden verildiğinin akla uygun hâle getirilerek açıklanmışsa idari işlemler de bireye özgü kararlarında kararın veriliş nedenini açıklamalıdır.

Gerekçe ilkesi, idareyi hesap verebilen idare durumuna getirmektedir. Hesap vermek istemeyen idare hukuka uygunluk karinesini bir araca dönüştürmektedir. Hukuka uygunluk karinesi, idare için tıpkı takdir yetkisinin kullanımında olduğu gibi kimi zaman bir sığınak görevi görmektedir. İdare elbette ki hukuka uygunluk karinesinden faydalanmaya devam etmelidir. Ama “kötü niyetli” kullanımın önüne geçilmelidir. Kamu görevlileri bakımından hukuka aykırı özendirici davranışlardan uzak durulmalıdır. İdare, hukuka uygunluk karinesinden faydalanacağını bilerek bireyleri zor durumda bırakacak uygulamalar yapmamalıdır. Uygulamada bu karineden faydalanarak hukuk aleminde geçerli bir işlem yapılması ardından bireyin dava açarak idari işlemi iptal ettirmesi durumuyla sıklıkla karşılaşılmaktadır. Gerekçesini açıklamaya ya da açıklamak istemeyen idare, gerekçenin öğrenilebilmesi için adresi idari yargı

makamları olarak göstermektedir. Gerekçe, ancak ve ilk kez yargılama aşamasında görülebilmektedir.

İdarenin düzenlediği işlemlerin gerekçeli yazılmasına, idarenin işleyişinde yavaşlamaya, işlemlerde gecikmeye neden olması gibi doğurabileceği sonuçlar açısından karşı çıkmaktadır. Gerçekten de idarenin hizmetlerinin geç işlemesi, idarenin sorumluluğuna neden olmaktadır. Ancak idarenin hizmetlerinin kötü işlemesinin de idarenin sorumluluğuna neden olduğu göz önüne alındığında idari işlemlerin gerekçe ilkesine uygun düzenlenmemesinin de hizmetin kötü işlemesi olarak kabul edilebileceği söylenebilir. Her işlemin gerekçeli olması ya da detaylı açıklamalar içermesi beklenmemektedir. Bu bağlamda yargı kararlarının gerekçelerini açıklarken uygulamış oldukları prensipler idari işlemin gerekçesi açıklanırken de uygulanabilir.

Burada uygulanacak ilkeler, yargı kararlarının gerekçelerini açıklarken uyguladıkları minvalinde olabilir. Yargı kararları gerekçelerinde her detaya yer vermeyip karara dayanak oluşturan gerekçenin açıklanması yeterli ise idari işlem açıklanırken de idari işlemin dayanak oluşturan gerekçenin açıklanması yeterlidir. Böylelikle Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi ve Anayasa Mahkemesince de kabul edilen “yeterli gerekçe” koşulu da her iki durum için sağlanmış olacaktır.

İdari işlemlerde gerekçenin yer alması “birey” için haktır. Bu bakış açısıyla düşünüldüğünde “gerekçeli işlem hakkı” karşımıza çıkacaktır. İdarenin işlemlerinde gerekçe belirtme yükümlülüğünün bir hak olduğu fikrine dayanan ilke kaynağını da hukuk devletinden almaktadır. Tıpkı mahkeme kararlarının gerekçeli olması gibi idari işlemlerin de gerekçeli olması haktır. Gerekçeli karar yargısal makam nazarında bir hak ise, idare önünde de “gerekçeli işlem hakkı” bir haktır.

İdarenin gerekçe yükümlülüğü, demokratik bir ihtiyaç, hukuk devletinde olmazsa olmaz, hesap verebilirlik aracı ve bir ahlâki sorumluluktur. Gerekçe ilkesinin idari işlemler üzerine uygulamış olduğu denetim ve ilgisi hakkında sağladığı hukuki korumanın önemi ve etkisi yadsınamayacağından bu ilkenin kabulü ve idarenin işlemlerini bu ilkeye göre düzenlemesi zaruridir. İdari işlemlerde gerekçe yükümlülüğü, özellikle hakkı kısıtlayan ya da bireyin talebinin reddi kararlarında mutlaka tanınmalıdır. Yargı kararlarının “gerekçeli karar hakkına” ilişkin uyguladığı ilkeler, uyum gösterdiği oranda “gerekçeli işlem hakkında” da uygulanmalıdır.

KAYNAKÇA

- Akıllıoğlu, Tekin, "Yönetimde Açıklık-Gizlilik ve Bilgi Alma Hakkı", I. Ulusal İdare Hukuku Kongresi, C.II, Ankara: Danıştay Yayınları, 1990.
- Akıllıoğlu, Tekin. "Bireyin Yönetimsel İşlemler Karşısında Korunması ve Yönetim Hukukumuz". Amme İdaresi Dergisi. 14/3 (1981): 37-56.
- Akıllıoğlu, Tekin. Yönetimsel İşlemlerde Gerekçe İlkesi. Amme İdaresi Dergisi. 15/2 (1982): 7-19. (Gerekçe)
- Akıyıldız, Ali. Hukuk Devleti Yargı Bağımsızlığı ve Danıştay. Ankara: Anıttepe Yayıncılık, 2009.
- Akıylmaz, Bahtiyar, "İdari İşlemlerde Gerekçe Yükümlülüğü", A. Şeref Gözübüyük'e Armağan, Ankara: Turhan Kitabevi, 2005. (Gerekçe).
- Akıylmaz, Bahtiyar, Murat Sezginer, Cemil Kaya. Türk İdare Hukuku, Ankara: Seçkin Yayınları, 2023.
- Akıylmaz, Bahtiyar. "Takdir Yetkisinin Yargısal Denetimi" Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Meslek Yüksek Okulu Dergisi. 1/1 (1998): .23-57.
- Altundiş, Mehmet. "Hukuki Güvenlik İlkesi". Yasama Dergisi. 10 (2008): 60 – 94. <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/1121314>. (Erişim: 10.10.2023)
- Azer, Can. "Bilgi Edinme Hakkı". Yayımlanmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi, 2010.
- Azrak, Ali Ülkü. "İdari Yargı Denetiminin Sınırı Olarak İdarenin Takdir Yetkisi". İdare Hukuku ve İlimleri Dergisi. 6/1-3 (2011): 17-28.
- Azrak, Ali Ülkü. İdari Usul ve Yasalaştırılması, I. Ulusal İdare Hukuku Kongresi, İkinci Kitap, Kamu Yönetimi, Ankara, 1990, s. 823.
- Balta, Tahsin Bekir; İdare Hukukuna Giriş, Ankara: Sevinç Matbaası, 1970.
- Boulanger, Özge Didem. "İdari İşlemin Sebep Unsuru". Yayımlanmamış Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi, 2016.
- Cin, Hadi. "İnsan Hakları, Demokrasi ve Hukuk Devleti Ekseninde Bilgi Edinme Hakkı". Yüksek Lisans Tezi, Akdeniz Üniversitesi, 2005.
- Çağlayan, Ramazan. "Türk Hukukunda İdarenin Takdir Yetkisinin Yargısal Denetimi". Atatürk Üniversitesi Erzinan Hukuk Fakültesi Dergisi. 7/3-4 (2003): 171-208.
- Çağlayan, Ramazan. İdare Hukuku Dersleri, Ankara: Adalet Yayınevi, 2019.
- Çaptuğ, Mehpare. "İdari Usul Hukukunda Hukuki Güvenlik İlkesi". Yayımlanmamış Doktora Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi, 2020.
- Çolak, Nusret İlker. "Bilgi Edinme Hakkı, Önemi ve Bilgi Verme Yükümlülüğü". E-Akademi Hukuk Ekonomi ve Siyasal Bilgiler Aylık İnternet Dergisi. 39(2005): 2-20.
- Değirmencioğlu, Atilla; "İdari Usul Kanununun Hazırlanmasında Göz önünde Bulundurulması Gereken Hususlar". T.C. Başbakanlık, İdari Usul Kanunu Hazırlığı Uluslararası Sempozyumu Bildiriler Kitabı, Ankara: T.C. Başbakanlık Basımevi, 1998, s. 265-269.
- Duran, Lütfi; "İdari Usul İlkeleri ve Kapsadığı Konular", T.C. Başbakanlık İdari Usul Kanunu Hazırlığı Uluslararası Sempozyumu Bildiriler Kitabı. Ankara: Başbakanlık Basımevi, 1998.
- Eken, Musa. "Kamu Yönetiminde Gizlilik Geleneği ve Açıklık İhtiyacı". Amme İdaresi Dergisi. 27/2 (1994): 25-54.
- Erkal, Atıla. "Türk ve Alman Hukukunda Gerekçe Yükümlülüğü". Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 17/1 (2009): 129-150.
- Gemalmaz, Semih, Osman Doğru. "Federal Almanya Cumhuriyeti İdari Usul Yasası (1976)". İdare Hukuku ve İlimleri Dergisi, 9/1-3(2011): 127-146.

- Goffaux Patrick, "La Transparence Administrative Et Motivation Formelle Des Actes Administratifs En Belgique", T.C. Başbakanlık, İdari Usul Kanunu Hazırlığı Uluslararası Sempozyumu Bildiriler Kitabı, Ankara: T.C. Başbakanlık Basımevi, 1998.
- Gözaydın, İhtar, "Yönetimde Şeffaflık Üzerine Notlar", T.C. Başbakanlık İdari Usul Kanunu Hazırlığı Uluslararası Sempozyumu Bildiriler Kitabı. Ankara: Başbakanlık Basımevi, 1998.
- Gözler, Kemal. İdare Hukuku. Bursa: Ekin Yayınevi, 2019.
- Gözübüyük Şeref, Turgut Tan, İdare Hukuku Genel Esaslar. Cilt I. Ankara: Turhan Kitabevi, 2014.
- Günday, Metin. İdare Hukuku. Ankara: İmaj Yayınevi, 2015.
- Kanlıgöz, Cihan. "İdari İşlemlerde Yazılı Bildirim". Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi. 50/1-4 (1988): 173-192.
- Karahanoğulları, Onur. İdarenin Hukukla Kavranması: Yasallık ve İdari İşlemler. Ankara: Turhan Kitabevi, 2012.
- Karatepe, Şükrü. "İdarenin Takdir Yetkisi". Türk İdare Dergisi.63/392 (1991): 63-121.
- Kaya, Cemil. "Fransız Hukukunda Vize Reddi, Gerekçe Yükümlülüğü ve Conseil d'Etat Denetimi". Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi. 9/3-4 (2001): 110-123 (Fransız Hukuku).
- Kaya, Cemil. "İngiliz İdare Hukukunda Gerekçe Belirtme Yükümlülüğü İlkesi", A. Şeref Gözübüyük'e Armağan, Ankara: Turhan Kitabevi, 2005.
- Kaya, Cemil. İdarenin Takdir Yetkisi ve Yargısal Denetimi. İstanbul: On İki Levha Yayınları, 201. (Takdir Yetkisi).
- Kuyumcu, Volkan. Türkiye'de İdari Usul Çalışmaları ve Sorunlar, Ankara: T.C. Başbakanlık Basımevi 2010.
- Odyakmaz, Zehra. "Hazırlanmakta Olan İdari Usul Kanunu Açısından Demokratikleşme Sürecinde Şeffaflaşma ve Bireye Tanınan Haklar". Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi. 1/2 (1999): 1-21.
- Onar, Sıddık Sami. İdare Hukukunun Umumi Esasları. 1. Cilt, İstanbul: Akgün Matbaası, 1960.
- Özay, İl Han. Günışığında Yönetim. İstanbul: Filiz Kitabevi, 2004.
- Öztürk, Burak Kaya. "İdari İşlemin Sebep Unsuru: Yeni Bir Tanım Denemesi". Prof. Dr. Metin Günday Armağanı. (2020): 1033-1050.
- Seçkin, Sinan, Gül Üstün. "İdari İşlemlerde Takdir Yetkisi ve Gerekçe İlkesi". Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi. 21/2 (2015): 509-534.
- Seçkin, Sinan. "Türk İdare Hukukunda İdari İşlemlerde Gerekçe İlkesi", Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, 2014.
- Şengül, Ramazan. "Bilgi Edinme Hakkı Kanunu Türk Kamu Yönetimini 'Camdan Eve' Dönüştürür Mü?". Ankara Üniversitesi SBF Dergisi. 60 /3 (2007): 215-234.
- Tutal, Erhan. "İdari İşlemin Gerekçelenendirilmesi". Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi, 2006.
- Ulusoy, Ali Dursun. Yeni Türk İdare Hukuku. Ankara: Yetkin Yayınları, 2019.
- Uyanık, Halit. "İdare Hukukunun Eksen Kayması: İdarenin Üstünlüğünün Gerekçelenendirilmesi Sorunu". İÜHFİM.69/1-2 (2011): 1149-1162.
- Yaşar, Hasan Nuri. İdari Yargı, İdari Yargıç, Yargısal Emir, İstanbul: On İki Levha Yayınları. 2013.
- Yıldırım, Ramazan, "İdare Hukuku Açısından Bilgi Edinme Hak ve Özgürlüğü", T.C. Başbakanlık İdari Usul Kanunu Hazırlığı Uluslararası Sempozyumu Bildiriler Kitabı, Ankara: T.C. Başbakanlık Basımevi, 1998.
- Yıldırım, Ramazan. İdare Hukuku Kavramları Sözlüğü, Konya: Mimoza Yayınları, 2006.
- Zeyrek, İlker. "Birey-İdare İlişkisi Bağlamında İyi İdare Hakkı ve Türk Pozitif Hukukundaki Görünümü". TBB Dergisi. 155 (2021): 295-329.